

Tymonová, Markéta; Hložek, Martin

Lovecké scény

In: Gregerová, Miroslava; Hložek, Martin; Holub, Petr; Jordánková, Hana; Loskotová, Irena; Měchurová, Zdeňka; Nosek, Vojtěch; Sedláčková, Lenka; Tymonová, Markéta; Jagosz-Zarzycka, Zofia; Zůbek, Antonín. *Zdroje a šíření vybraných komodit keramické produkce vrcholného a pozdního středověku = Sources and distribution of selected high and late medieval pottery products*. Loskotová, Irena (editor); 1., elektronické vydání Brno: Masarykova univerzita, 2021, pp. 68-96

ISBN 978-80-210-9920-3

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144385>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4a LOVECKÉ SCÉNY

4a.1 Reliéf

Lovecká tematika pronikla do reliéfní výzdoby kamen ve druhé polovině 15. století, kdy se v kachlové ikonografii rozšířily motivy zobrazující společensky prestižní aktivity, námětově čerpající z každodenního života privilegované společnosti. Lov, jako nedílná součást životního stylu urozených, byl oblíbenou zábavou, která spolu s turnaji a pasováním tvořila součást šlechtické kultury. Zálubu v polování dokládají žánrové výjevy z loveckého prostředí, ztvárněné formou dřevorytů, iluminací a grafik, anebo v podobě malířské, řezbářské či sochařské výzdoby reprezentačních interiérů panských, církevních a měšťanských sídel. Atraktivní náměty se tematicky nevázaly pouze na hrady a hrádky, jak by se dalo s přihlédnutím k jejich provázanosti s honebními revíry očekávat, ale známe je i z měst a klášterů, což naznačuje, že tomuto způsobu vyžití se neoddávala pouze nejvyšší složka společnosti, čili panovník a šlechta, ale i zámožní patricijové a osoby duchovní. Šíření motivu v různých sociálních prostředích, iniciované snahou po napodobování životního stylu vyšších vrstev, zvyšovalo poptávku po tomto druhu luxusního zboží, na což reagovala produkční centra aktuální nabídkou. Ve výrobním programu hrnčířských dílen se kachle s loveckou výzdobou udržely po dobu přibližně půl století a spolu s dalšími výjevy přispívaly k přejímání kulturních zvyklostí urozené společnosti.

Reliéfy aplikované na stěnách kamen zvyšovaly estetickou úroveň obytných prostor a do reprezentačních interiérů vnášely prvky dvorské kultury. Nejednalo se však o pouhou vizuální prezentaci panské zábavy, nýbrž o symbolicky vyjádřené ideové sdělení, které kladlo důraz na křesťanské hodnoty a víru v Boha. Z tohoto hlediska byl lov pojímán jako ušlechtilá činnost odvádějící člověka od hříchu a bezbožné zahálky. V obecné rovině šlo o personifikaci boje dobra se zlem, přičemž povahu skutku určovaly biblické texty. Podle Písma se rozlišovala také lesní zvířata, posuzovaná na základě reálného, alegorického a etického významu. Prototypem ideálního rytíře se stal sokol, jemuž se připisovaly vlastnosti aktivního bojovníka. Byl-li zobrazen na zápěstí lovce, poukazoval na bohatství a vysoký status svého majitele. Významné místo v panteonu kladných tvorů zaujal rovněž jelen, pokládáný za nejušlechtlejší lesní zvíře. Skrže ztotožnění s Ježíšem Kristem, vítězem nad silami zla, byl považován za symbol boje proti dábelským svodům a pokušení. Paroží o deseti výsadách připomínalo Desatero božích přikázání, která nabádala ke zbožnému životu a spasení. Skrytý podtext lze vytušit i v případě vegetace s kapkovitými lístky. Z hlediska výtvarného provedení a spojitosti s určitými motivy můžeme její význam sledovat ve dvou významových rovinách – skrze symboliku sv. Trojice v náboženských a dvorských výjevech nebo jako doplňkový prvek v loveckých scénách, kde evokovala přírodní prostředí. Většinou se jednalo o svazky prutů či stromkovité útvary umístěné ve spodní části nebo po stranách figurálního výjevu, případně větroví vyplňovalo horní rohy kachle.

Specificky ztvárněné rostlinstvo s kapkovitými listy, jež vyčleňuje sledovanou skupinu od ostatních loveckých motivů, sestává z kachlů o dvou námětově propojených ikonografických okruzích. Oba mají řadu výtvarně shodných variant, identifikovaných na několika desítkách exemplářů ze sedmi lokalit. Analyzovat se podařilo jedince z několika hradů (Cvilín a Ratiboř), kláštera ve Velehradu a blíže nelokalizovaného Kloboucka (map. 1).

Předlohy motivů lze hledat v iluminacích loveckých traktátů, zaměřených na chov a využití dravců, psů a koní k loveckým účelům (*De arte venandi cum avibus*, *Le livre du roy Modus et de la royne Racio*, *Livre de la chasse* aj.). Žádnou však nelze považovat za výchozí, přestože jde o literární památky dochované v řadě opisů. Tvůrci kachlových matric k nim bezpochyby neměli přístup a inspirační zdroje hledali v domácích výtvarných dílech. V případě sokolníka vycházeli evidentně z jedné základní předlohy, kterou dále upravovali. Na výrobci pak spočívalo pořízení matrice, která sloužila ke zhotovení formy pro sériovou výrobu.

Kachle s loveckými motivy reprezentují dvě základní skupiny vyobrazení v podobě sokolníků a štvaných jelenů, které jsou tradičně řazeny k žánrovým motivům. Po stránce výtvarné se vyznačují shodným rukopisem v pozdně gotickém stylu a z hlediska typologického je zastupují komorové kachle čtvercového formátu s režným povrchem, které mohly být zasazeny do soklové i nástavcové části kamen.

4a.2 Lokality

První námětový okruh se sokolníky v roli psovdů a zároveň trubačů je rozlišen podle počtu psů na tři různé skupiny, které mají řadu variant. První skupinu vyobrazení s jedním psem zastupují nálezy z hradu **Cvilína**, polského hrádku v Goryczkách a kláštera ve Velehradu, které se shodují v základním schématu, liší se však v umístění psa a ztvárnění vegetace.

Nejpočetnější kolekce sokolníků pochází z hradu Cvilína (k. ú. Krnov–Opavské předměstí), situovaného přibližně dvacet kilometrů severozápadně od Opavy. Soubor nálezů, uložených v archeologické sbírce Slezského zemského muzea v Opavě, získal v letech 1933–1942 krnovský stavitel G. A. Horny při památkové obnově objektu. Jde o materiál z ne-stratifikovaných substrukcí, k jehož částečné kompletaci došlo před druhou světovou válkou, kdy byly slepeny a zčásti sádrou doplněny exempláře z prvních dvou etap odkryvů na hradním nádvoří. Jejich datování spadá do období, kdy hrad drželi Šelemberkové (1493–1523), kteří spravovali také vladislavské zboží (1502–1517), vzdálené přibližně šedesát kilometrů (Tymonová 2009, 2010, 67; 2011, 38, 52–53; Hložek–Tymonová 2018, 520).

Sokolníka s jedním psem prezentuje částečně sádrou doplněný jedinec bez komory, orámovaný hranolovou lištou (analýza viz tab. 1 L 1; M 680, obr. 1), a dalších čtyřicet volných zlomků (54/329, 393) z přibližně deseti až dvanácti jedinců (Nekuda–Reichertová 1968, tab. XCIX:3; Michna 1977, 39, obr. 21; Pavlík–Vitanovský 2004, 246, kat. č. 614; Pavlík 2017, 232, kat. č. 799; Loskotová 2008b, 58, 66, kat. č. 190; 2010, 108; 2011, 79; Tymonová 2009, 190, 192, tab. 2/10; 2010, 64–65; 2011, 52–53, tab. 10/9–10, 23/12–20, 24/1–20, 25/1–10; 2018, 131–132, obr. 12a; Mazur 2014, 189, 196, ryc. 6. 2; Hložek–Tymonová 2018, 520–521, obr. 4). Lovecký motiv představuje jezdce s loveckou čapkou zdobenou peřím, oděného do delšího kabátce staženého v pase, který drží v levé ruce roh a na pravé mu sedí opeřenec. Koně s ozdobně zapletenou hřívou a detailně provedenou výstrojí ovládá pomocí kolečkových ostruh s dlouhým bodcem, nasazených na špičatých škorních. Pes na vodící šňůře je posazen svisle před ořem, pod jehož břichem vyrůstá keřík. Kolem figury vlají šlahounovité útvary připomínající fafrnochy, jež mají dekorativní funkci, podobně jako několik nepravidelně rozmístěných kolkovaných květů. Na rubové straně ČVS a na spojovacím výmazu s komorou jsou patrné mělké důlky po zamačávání.

Další kachel se sokolníkem pochází z hrádku typu motte v **Goryczkách** u Vladislavi (Wodzisław Śląski), který byl zbudován v průběhu 14. století na polské straně hranice poblíž Bohumína (obr. 2; Furmanek–Kulpa 2003, 43, 38; Tymonová 2009, 192; Biel 2013, 50–51, tab. 25b; Hložek–Tymonová 2018, 523, 225–526, obr. 12). V nálezovém souboru získaném v letech 1969–1976 a uloženém ve vladislavském muzeu, se nacházejí fragmenty kachlů s galantní scénou a Beránkem Božím, které doplňuje keřík s kapkovitými listy (Biel 2013, 50–51, ryc. 25a, b). Sokolník je vyobrazen jako prostovlasý, v levé ruce drží roh, na který troubí, a na pravé mu sedí pták se snítkou v zobáku. Pes připomínající chрта pobíhá pod

Map. 1. Nálezy kachlů s motivem lovu a dvorskými výjevy: 1 Cvilín (tab. 1 L1, L3, L5, L7, L9–L10); 2 Ratibor (tab. 1 L8); 3 Velehrad (tab. 1 L2); 4 Kloboucko (tab. 1 L4); 5 Třebíč (tab. 1 L11, L12).

koněm ukusujícím větvičku, z níž zbylo několik nepříliš zřetelných lístků. I když se okolní vegetace nedochovala vzhledem k nevhodnému doplnění okrajových partií sádrou, z výtvarného provedení je patrné, že tvůrce vycházel ze stejné předlohy jako v předchozích případech. Materiál vypálený do červenohnědé až rezavé barvy s vyšším podílem železitých hlín je evidentně místního původu. Podle Marie Dąbrowské jde o surovinu typickou pro oblast jižního Polska, která se v 15. století používala k výrobě nejstarších kachlů (Dąbrowska 1987, 176–177; Biel 2013, 40; Mazur 2014, 179). Makroskopické pozorování nebylo potvrzeno exaktně z důvodu zamítnutí odběru vzorku.

Kachel se sokolníkem z kláštera ve **Velehradě** byl vyzvednut v roce 2014 z vyrovnávky odpadního charakteru v sondě 2B/2014, položené u západní obvodové zdi opatského domu. Datování vrstvy upřesnil stříbrný haléř Vladislava II. Jagellonského (1471–1516), ulpělý na ČVS jednoho z kachlů. K odstranění kamen, která původně vytápěla sídlo představeného kláštera, došlo pravděpodobně během stavebních úprav za opata Kryštofa v roce 1517. Soubor dočasně uložený v přerovském muzeu obsahoval kromě náboženských a architektonických motivů žánrové výjevy s turnajem a lovem (Schenk 2015, 37–38, tab. 67; 2019, 110–115, 119–121; obr. 13; Pavlík 2017, 798). Lovecké motivy zde zastupuje jediný kachel se sokolníkem, lišící se od předchozích několika detaily (analýza viz tab. 1 L2, obr. 3). Lovce s rohem v pravé a sokolem v levé ruce je korunován jako vládce a jeho bohatě našasený šat s volnými rukávy stahuje široký opasek. Pod trupem koně pobíhá pes připomínající chrta, který se skloněnou hlavou sleduje stopu. Okolní třípruté svazky olistěných větví jsou umístěny v pravém spodním a obou horních rozích kachle (Loskotová 2008a, 535–536, obr. 5.3–4). Na komorové straně ČVS jsou stopy po použití a jemná spirálovitá linie po vtlačování do formy.

Druhou skupinu sokolníků reprezentují nálezy kachlů se dvěma psy, které jsou známy pouze z hradu Cvilína. Jedná se o rekonstruovaného a částečně sádrou doplněného jedince s oblounovou lištou (analýza viz tab. 1 L3; M 574, obr. 4) a dvaadvacet větších či menších kusů (54/328, 398–399) z minimálně osmi až deseti kachlů (Kouřil–Prix–Wihoda 2000, 59, obr. 22; Pavlík–Vitanovský 2004, 246, kat. č. 600; Pavlík 2017, 233, kat. č. 800; Loskotová 2008a, 536, obr. 5.3; 2008b 66, 58, kat. č. 191; 2011; Tymonová 2009, 216; 2010, 64–65; 2011, 53, tab. 10/7, 22/11–20, 23/1–11; 2018, 131–132, obr. 12b; Hložek–Tymonová 2018, 521, obr. 5). Scéna zobrazená na ČVS má stejný koncept jako ostatní s tím rozdílem, že na vodítku jsou dva nad sebou posazení psi, umístění do pravého rohu před koně. Okolní porosty s kapkovitými listy vyrůstají po stranách i v horních rozích kachle a navozují tak dojem lesnaté krajiny. Rubová strana ČVS nese spirálovitou stopu po vtlačení do formy a uhlazování spoje s komorou.

Třetí skupina motivů se sokolníkem psy zcela postrádá. Je doložena fragmenty z Třebíče, Vratislavi a Kloboucka. V případě prvních dvou je pes pod koňským břichem suplován keřikem. U posledního kusu z Kloboucka nelze absenci psa spolehlivě prokázat, protože spodní část kachle chybí.

Kachlové zlomky z **Třebíče** pocházejí ze starších nestratifikovaných nálezů, uložených v Muzeu Vysočiny v Třebíči (Nekuda–Reichertová 1968, 393, tab. LXXXVIII; Loskotová 2011, 99, obr. 68:6; Hložek–Tymonová 2018, 525). Prvních pět částečně slepených kusů, získaných v roce 1933 z řeky Jihlavy (L12; HA 655–657; obr. 15), zachycuje koně s typickou úpravou hřívý a postrojů, pod nímž vyrůstá menší keřík s kapkovitými listy. Z jezdce se zachovala pouze část nohy s ostruhou. Na dalších čtyřech fragmentech z trebičského zámku je zobrazen kůň s vlajícím ocasem a z jezdce pouze špičatá bota zasunutá do třmenu (L11; HA 1444, 1448, HA 1450, obr. 5, 1466). Okolní plochy jsou až na keřík pod koňským břichem evidentně prázdné. Kachle byly zřejmě vyrobeny ve dvou (?) formách.

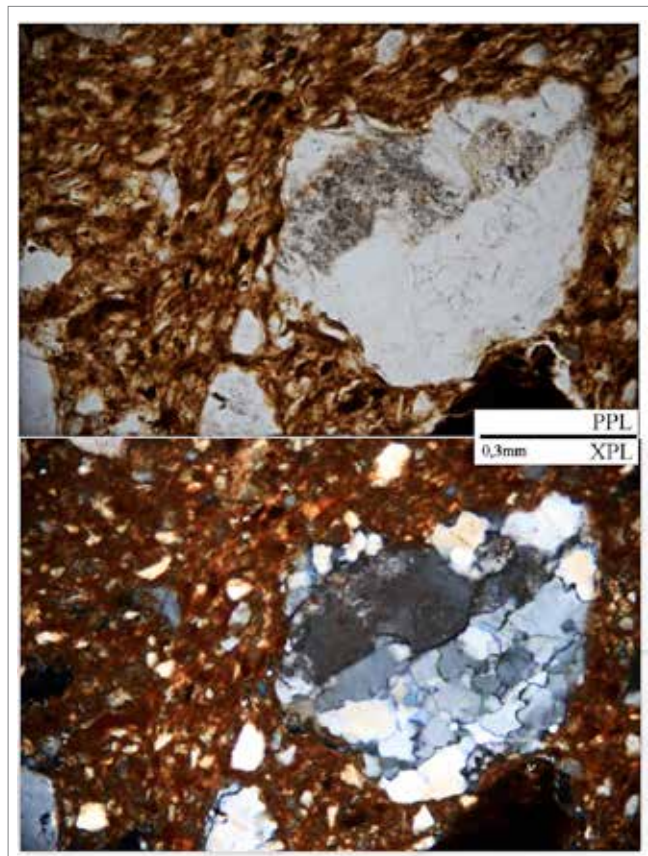
Kachel ze **Starého Města ve Vratislavi**, deponovaný v Městském muzeu (Nr. 191:06, obr. 6), byl nalezen v roce 1906 v bývalé ulici Taschenstrasse (dnes Piotra Skargi). Navzdory tomu, že se z něj nepodařilo získat vzorek, odpovídá celkovým provedením ostatním kusům (Gündel 1934, 291, tabl. XXIII:3; Mazur 2014, 189; Dymek 1995, 34, 284, tab. LIV:3; Loskotová 2011, 99, obr. 68:9; Hložek–Tymonová 2018, 525). Stejně jako na kachli z Goryczek, je na něm jezdec prostovlasý, avšak nejde o shodné pozitivy, které by byly vyrobeny v jedné formě. Dokládá to řada rozdílů včetně druhého opeřence, který sedí před koněm v koruně stromku s nízkým kmínkem, z něhož vyrůstají tři větve s kapkovitými listy. Pod koňským břichem je vložen ještě další keřík o třech holých prutech, z nichž prostřední je v horní partii ozdoben trojicí drobných kolků, takže připomíná květinu

Fragment z **Kloboucka** z Regionálního muzea v Mikulově postrádá jakékoli bližší nálezové okolnosti (analýza viz tab. 1 L4; A/K 340, obr. 7). Jelikož původně náležel do sbírek Městského muzea v Kloboukách, soudí se, že pochází z jeho sběrné oblasti (Pavlík 2007, 86–87, kat. č. XI; 2017, 231, 792; Loskotová 2011, 99, obr. 68:9; Mazur 2014, 196, ryc. 6. 3; Hložek–Tymonová 2018, 525). Na fragmentu s hranolovou lištou se zachovala přibližně horní polovina reliéfu s troubícím jezdce na koni s chocholem, jemuž za zády vyrůstá stromek s kapkovitými listy.

Poslední kachel se sokolníkem, z něhož nemohl být odebrán vzorek, se vymyká z okruhu nálezů, které spojuje vegetace s kapkovitými listy. Byl nalezen v roce 1912 při kopání základů staré radnice na Horním náměstí v Opavě (M 695, obr. 8). Výjev má zcela odlišný výtvarný koncept díky tomu, že jezdec má na pravé ruce sokola a v levé svírá otěže vzpínajícího se koně, před nímž pádí dva jeleni naháněni dvojicí psů. Les v tomto případě znázorňují tři stromy s kuželovitými

tými korunami (Šikulová 1999, 227, kat. č. 111; Pavlík–Vítanovský 2004, 102, 247, 374, kat. č. 620; Pavlík 2017, 233, kat. č. 801; Tymonová 2009b, 214, obr. 2/11; Hložek–Tymonová 2018, 524, obr. 10).

Kachle z druhého tematického okruhu prezentují jeleny štvané psy, které zastupuje dvacet fragmentů ze **Cvilína**. Reliéf představuje pádicího desateráka s drobnou větvičkou v tlamě, po jehož předním běhu se sápe pes. Lesnatou krajinu naznačuje stromek s kapkovitými listy a sedícím ptákem, vyrůstající za zády sudokopytníka, včetně větviček pod jeho břichem a v pravém horním rohu kachle (Šikulová 1999, 228, kat. č. 124; Kouřil–Prix–Wihoda 2000, 59, obr. 23; Pavlík–Vítanovský 2004, kat. 614 II; 2017, 235, 815; Loskotová 2008a, 535–536, obr. 5:2; 2008b, 58, 65, kat. č. 186; Tymonová

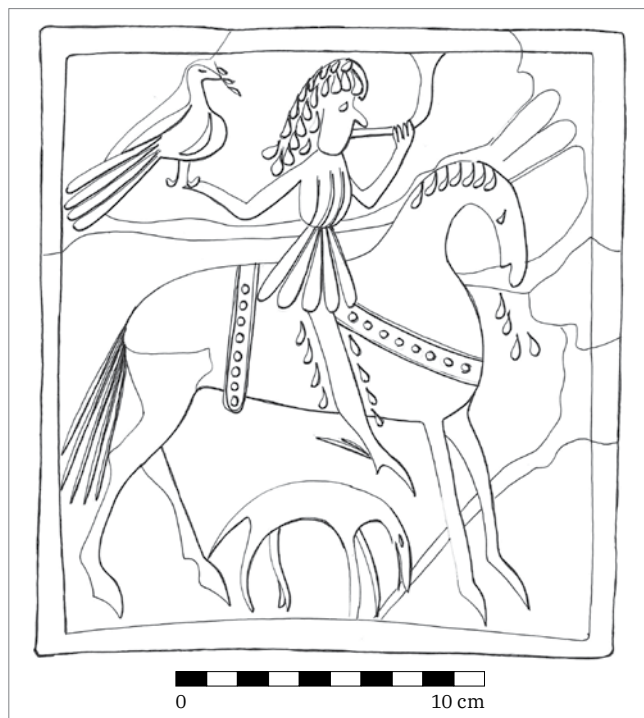
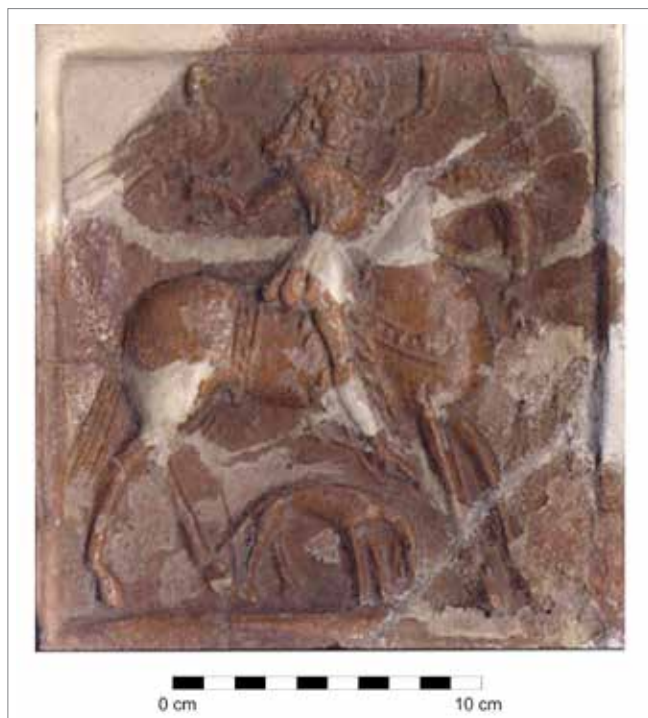

2009, 217, tab. 3:1; 2011, 53–54, tab. 10:3–4, 21:14–20, 22:1–10, 2018, 131–132, obr. 13; Hložek–Tymonová 2018, 522, obr. 6). Kolekci tvoří dva materiálově a technologicky odlišné celky, v nichž se vyskytují kusy se spirálovitou stopou a prstovitým zatačováním do formy pomocí textilie (analýza viz tab. 1 L5; M 544, obr. 9 a L6; 1954/405, obr. 10).

Druhá varianta ze Cvilína s pronásledovaným jelenem hledícím dozadu na strom se sedícím pernatcem se dochovala na rohovém fragmentu se zbytkem krouceného provazce (analýza viz tab. 1 L7; 1954/328, obr. 11) a na dvou volných zlomcích (1954/406). Z ptáka zbyla pouze hlava otočená směrem ke zvířeti a ze psa rozevřená tlam a chňapající po předním běhu (Tymonová 2009, 214, tab. 2:12; 2011, 53–54, tab. 10:3–4, 21:12–20, 22:1–10, 25:11; Hložek–Tymonová 2018, 522–523, obr. 7).

Analogii ke cvilínským kachlům představuje hnědý glazovaný fragment, získaný v 80. letech minulého století během archeologického výzkumu piastovského hradu v **Ratiboři** (analýza viz tab. 1 L8; Rz 206/87, obr. 12). Je

Obr. 1. Cvilín – hrad. 1 – Kachel se sokolníkem a jedním psem (L1, foto M. Tymonová, kresba M. Schindlerová); 2 – úlomek aplitu v mikrostruktúře keramického střeptu, PPL, XPL (Foto mikrostruktur M. Hložek).

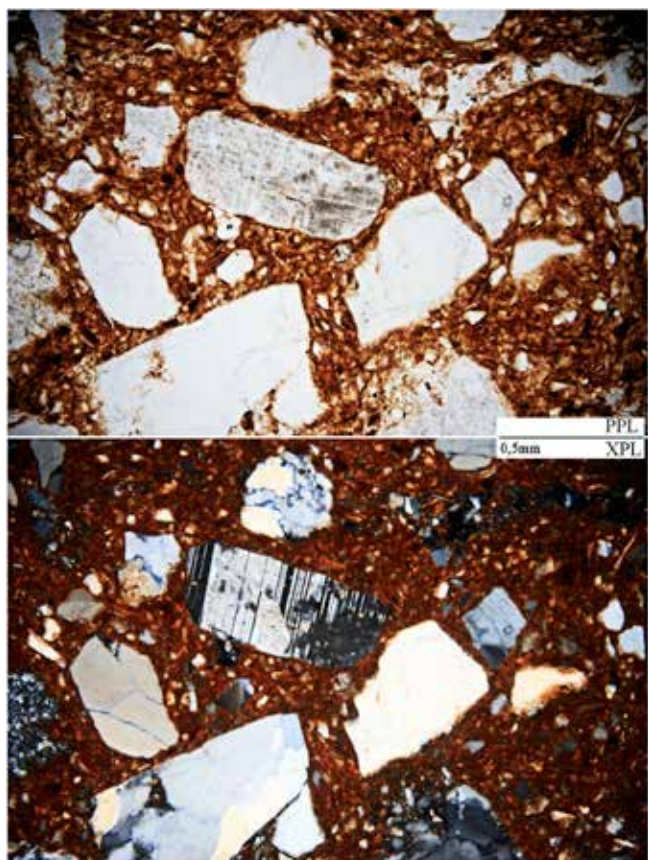
Obr. 2. Goryczki u Vladislavi – hrádek. Kachel se sokolníkem a jedním psem (foto M. Tymonová, kresba M. Schindlerová).

Obr. 3. Velehrad – klášter. 1 – Kachel se sokolníkem a psem (L2, foto Z. Schenk, kresba M. Kolářová); 2 – koncentrace Fe kolem úlomků minerálů a hornin, PPL, XPL.

Obr. 4. Cvilín – hrad. 1 – Kachel se sokolníkem a psy (L3, foto M. Tymonová, kresba M. Schindlerová); 2 – úlomek plagioklasu v mikrostruktuře keramického střeptu, PPL, XPL.

na něm ztvárněn jelen s větvíčkou v tlamě, hledící dozadu na postavu, z níž se zachovala ruka držící hůl. Vedle sudokopytníka kráčí pes s obojkem opatřeným velkým okem. Na komorové straně ČVS je patrná mělká spirálovitá stopa (Hložek–Tymonová 2018, 525, obr. 11).

Výzdoba v podobě vegetace s kapkovitými listy spojuje lovecké motivy ze Cvilína s galantní scénou a soubojem na meče, které spadají do okruhu výjevů, námětově čerpajících z dvorského prostředí. Vzhledem k jejich provedení a ideovému obsahu je pravděpodobné, že byly součástí jednoho kamnového celku.

První motiv žánrově zaměřený na milostné scény byl identifikován na jednom rekonstruovaném kachli (analýza viz tab. 1 L9; M 681, obr. 13) a dvanácti zlomcích ze dvou až tří jedinců (1954/327–329, 395, 399, 404, 406). Výjev, jehož nejbližší analogie pochází z Goryczek, zobrazuje korunovanou ženu s dlouhými vlasy, oděnou do našasených šatů s dlouhými splývajícími pachy, která stojí vstřícně vůči šlechtici s péřovým chocholem na hlavě. Ten je oděn do kabátce s pachy a skládané suknicе sahající do půlky stehen. Žena mu levou rukou podává sokola a muž jí na oplátku něčím obdarovává. Předmět však nelze určit, protože otisk není zřetelný (Pavlík–Vit-

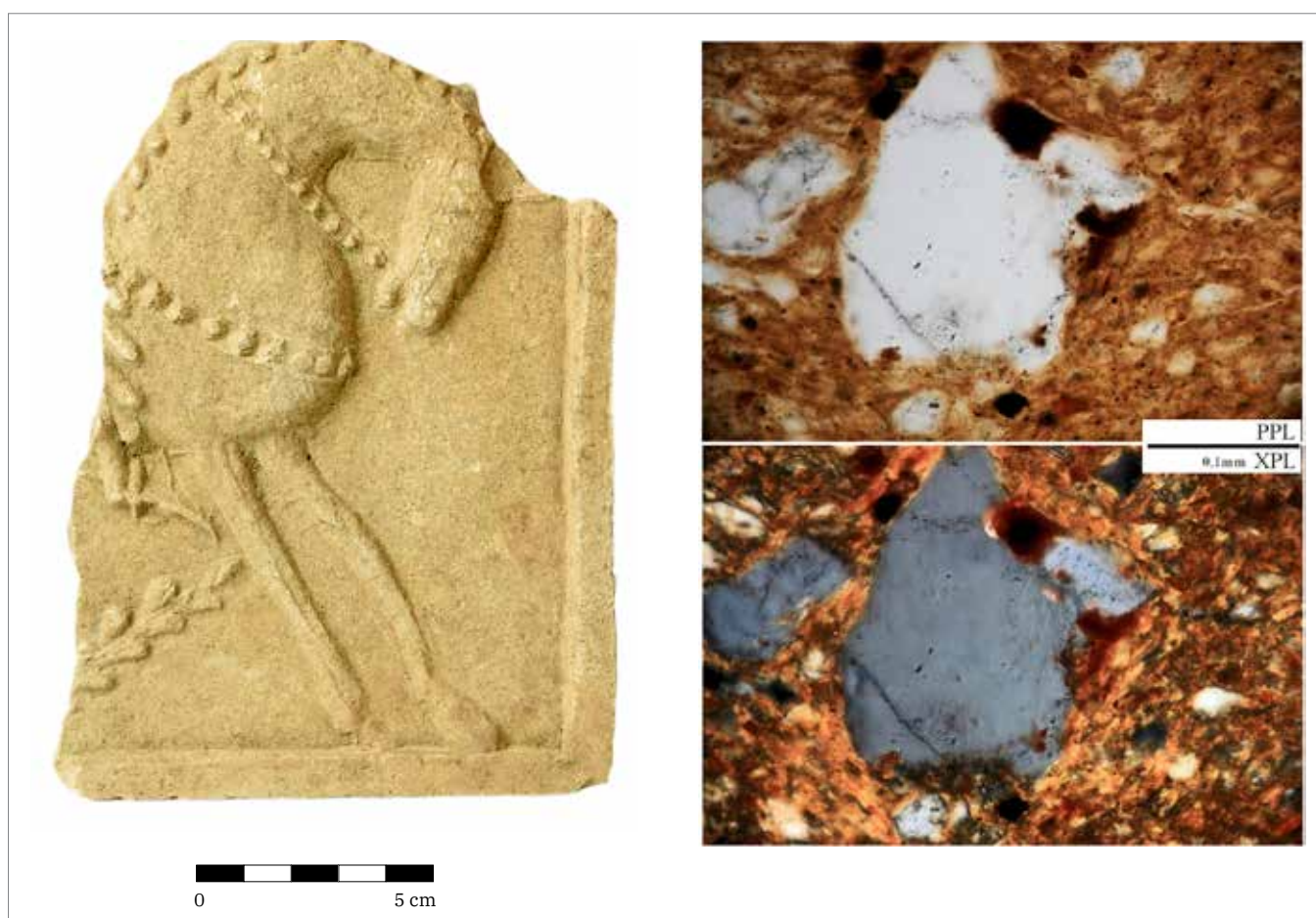
novský 2004, kat. č. 654; Loskotová 2008a, 535–536, obr. 5:1; 2008b, 58, 67, kat. č. 196; 2011, 83–84, 99, obr. 68:3; Tymonová 2009, 217, tab. 3:3; 2011, 52–53, tab. 10:10–11, 26:7–18; Pavlík 2017, 246, 875; Hložek–Tymonová 2018, 522–523, obr. 8).

Druhá scéna prezentuje dva proti sobě stojící prostovlasé bojovníky v krátkých suknicích s překříženými dlouhými meči (analýza viz tab. 1 L10; 1954/329, 411, obr. 14). Motiv byl rekonstruován na základě čtrnácti režných zlomků pocházejících ze dvou až tří kachlových jedinců, orámovaných oblounovou lištou (Tymonová 2009, 214, tab. 2:7; 2011, 51, tab. 25:12–20, 26:1–5; Hložek–Tymonová 2018, 522, 524, obr. 9). Šermířské klání v tomto případě vizualizuje jednu z rytířských dovedností a připomíná páté přikázání z Desatera. Na kachli z Pekařské ulice v Olomouci je motiv posunut

do roviny ozbrojených rvaček, na což poukazuje džbán postavený mezi bojovníky. Vegetace umístěná v obou horních rozích ovšem není příliš patrná (Hlobil–Perůtka 2002, 280, kat. č. 546; Pavlík–Vitanovský 2004, 96, 243, 370, kat. č. 568; Pavlík 2017, 55, 243, kat. č. 856); zcela chybí na exempláři z Bouzova (Pavlík–Vitanovský 2004, 96, 243, 370, kat. č. 567; Loskotová 2008b, 59, 71, kat. č. 2016) a patrně i Holešova, z něhož se dochovala pouze spodní část (Loskotová 2008b, 59, 71, kat. č. 215).

Archeologicko-historická zjištění ukazují, že kachle s loveckými motivy se vyráběly od druhé poloviny 15. století do doby kolem roku 1500. Při chronologickém určení se můžeme opřít o stratigraficky podchycený exemplář z velehradského kláštera, datovaný halěrem Vladislava Jagellonského, a nepřímo o materiál z hradu Cvilína, který v letech 1493–1523 drželi Šelmberkové, jimž panovník roku 1502 udělil lénem vladislavské zboží. Podobně ztvárněné kachle ze zaniklého hrádka v Goryczkách, vázané surovinově na místní hlíny, nejspíše vznikly za šelmberské správy, ukončené v roce 1517 (Hložek–Tymonová 2014, 525–526). U cvilínských kusů pak předpokládáme, že mohly být vyrobeny ve stejné době jako jihomoravské exempláře, případně o něco později, a to v některé z hrnčířských výroben v Opavě, jelikož z blízkého Krnova dosud žádné doklady kamnářské produkce nemáme.

Zásobování opavských domácností keramikou zajišťovala od druhé poloviny 14. století dílna v Hradecké ulici na jihozápadně položeném Hradeckém Předměstí (Grätzer Vorstadt), kde byla zjištěna pec s desítkami tisíc defektních zlomků nádob. Přibližně z téže doby máme potvrzeny počátky hrnčířských aktivit na bývalém Jaktaršském Předměstí (Jaktarer Vorstadt), situovaném na východním okraji města podél cesty na Krnov, kde se o století později začala vyrábět také kamnářská keramika. Jedinice s loveckou tematikou odsud zatím postrádáme, zato máme potvrzenou shodu s hlínami z pravobřežní terasy řeky Opavy, jejíž niva poskytovala kromě vody také dřevo, splavované z jesenických hvozdu (Čapský 2013, 108–109; Tymonová 2014, 165). Existenci zdejších dílen doložila v roce 1965 Vlasta Šikulová výzkumem v Krnovské ulici čp. 4, kde odkryla těžební jámu zasypanou hrnčířským odpadem a čtyřmi zlomky kachlových forem z druhé poloviny 16. až první třetiny následujícího století (Šikulová 1966, 31; 2004, 19–22, 27–28; Kiecoň–Ze-

Obr. 5. Třebíč – zámek. 1 – Sokolník s keříkem pod koňským břichem (L11, foto V. Nosek); 2 – úlomek živce v mikrostrukturaře keramického střepu, PPL, XPL.

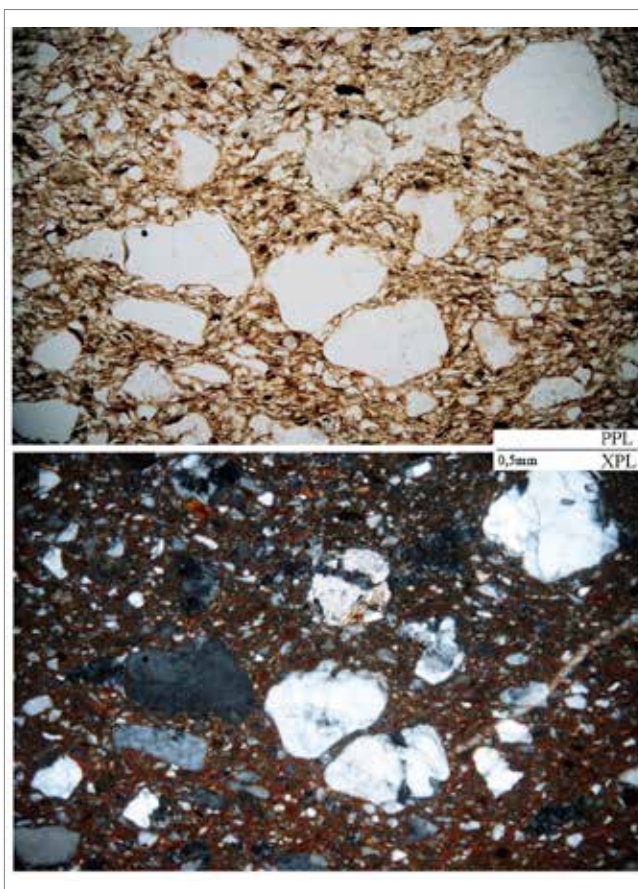
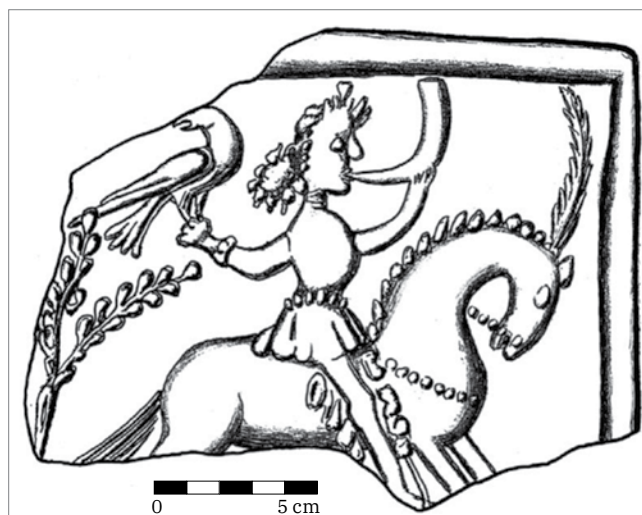
3 Falkenjäger zu Pferde (Nr. 14)

Obr. 6. Vratislav – Staré Město. Sokolník s keříkem pod koňským břichem a opeřencem na stromě, (dle Gündel 1934, Taf XXIII:3) .

zula 2005, 36; Krasnokutská 2005, 31–34; Zezula–Kiecoň–Kolář 2007, 136; Vitanovský 2008, 159, 520–531, 163–164; Tymonová 2010, 67; 2011a, 35–37, obr. 6–7; 2014, 162–163, obr. 4–5). Pět dalších zjistili v roce 2007 archeologové z opavské pobočky památkového ústavu v cisterně (hloubka 4,6 m) na ploše čp. 17 a poslední fragment našli o rok později dole v Nákladní ulici, což naznačuje vysypávání hrnčířského odpadu na svah k řece (Kiecoň–Zezula 2005, 33–35; Krasnokutská 2005, 31–34; Korbelařová 2006, 172–173; Zezula–Kiecoň–Kolář 2007, 118; Kolář 2008, 431; 2009, 7; Vitanovský 2008, 159, 164, kat. č. 534–537; Skalická 2010, 45–47, 56–57, 110, 147, 208, tab. 67, 1–10; Tymonová 2011, 63, 129; 2011a, 40, 45, obr. 6; 2014, 159–163, 165, obr. 5, 6; 2018, 131; Zezula 2012; 2012a, 41). Přítomnost hrnčířů „před Jaktařskou bránou“ potvrzují kromě hmotných také písemné prameny – zámecký urbář z roku 1580, daňové soupisy z let 1604 a 1618 nebo seznam opavských cechů z roku 1608 (Šikulová 2004, 20–21; Tymonová 2014, 161). Hlinu k výrobě keramického zboží brali nejspíše z lokálních zdrojů, ale nejsou vyloučena ani vzdálenější místa v povodí řeky Opavy, která bohužel nedokážeme blíže určit.

Vrátíme-li se zpět ke kachlům s loveckými motivy, pak těžiště jejich výskytu spočívalo v moravsko-slezské oblasti, kde se s podobnými exempláři, až na vesnice, setkáváme ve všech sociálních prostředích (opevněná sídla: Cvilín, Ratiboř a Goryczki u Vladislavi, Třebíč; město: Třebíč, Vratislav; klášter Velehrad). Zohledníme-li ještě náboženské a dvorské motivy, zabudované společně s loveckými kusy do kamenných těles, pak jejich geografické rozšíření zahrnuje Čechy, Moravu, Horní a Dolní Slezsko, Sasko a Lužici.

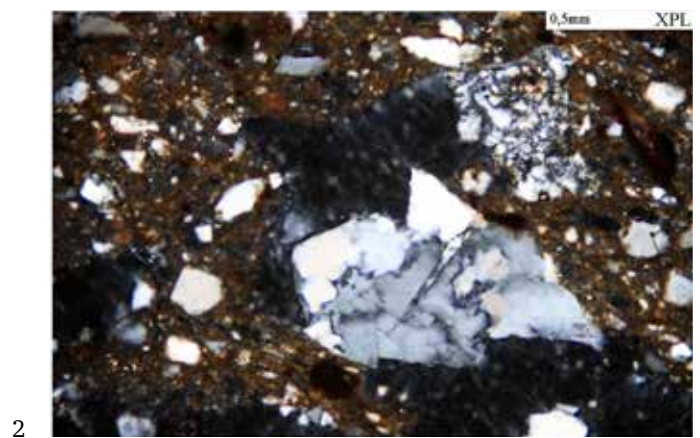
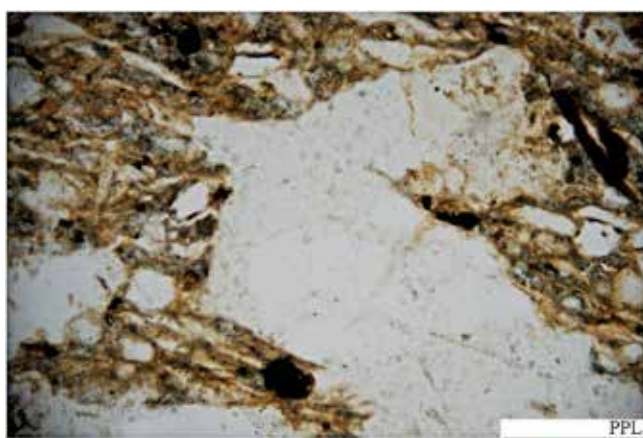
Z výtvarného hlediska byli tvůrci reliéfů inspirováni dobou ikonografií, avšak nešlo o přesné kopírování, nýbrž o volné přejímání primárních předloh, které dnes nedokážeme jednoznačně identifikovat. Platí to i pro rostlinstvo

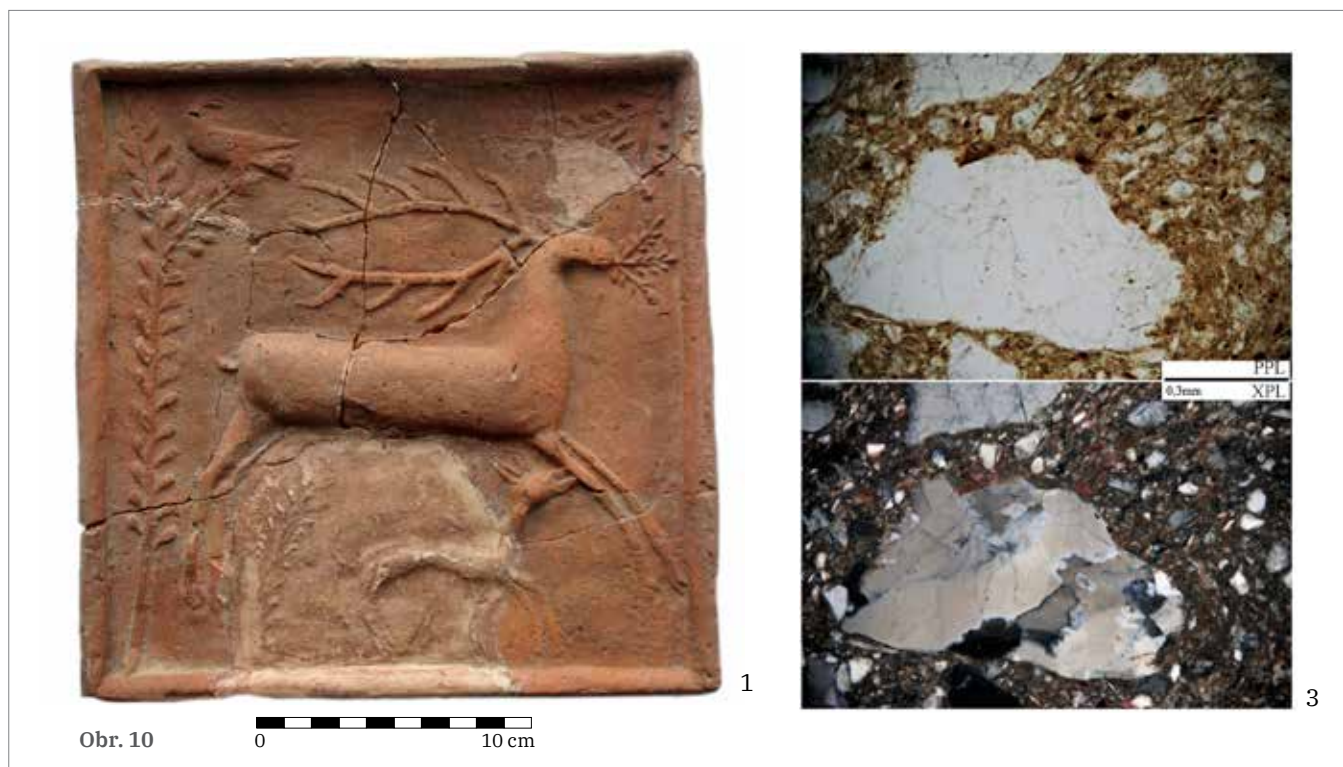
Obr. 7. Kloboucko. 1 – Sokolník s trubkou a opeřencem (L4, dle Pavlík 2007, 87, kat. č. XI) ; 2 – úlomky křemene, křemence a kataklazitu v mikrostruktuře keramického střepe, PPL, XPL.

Obr. 8. Opava – Horní náměstí (kresba M. Schindlerová). Štvanice.

Obr. 9

Obr. 9 a 10. Cvilín – hrad. 1 – Jeleni štvaní psy (L5 a L6, foto M. Tymonová, kresba M. Schindlerová); 2 – úlomek silicitu a mektavarcitu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL; 3– úlomek kataklazitu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

s kapkovitými listy, které hrálo v loveckých scénách doplňkovou roli. Na stěnách kamen oživaly polovnické scény v doprovodu náboženských a dvorských výjevů (šermíři, galantní scéna), a proto ideově ztělesňovaly svět středověké rytířské kultury. Největší obliby dosáhly v poměrně poklidné době za vlády Vladislava Jagellonského, kdy se řada panských zábav otevřela měšťanskému stavu. Po nástupu Habsburků se společenské klima změnilo a aktivity tohoto druhu přestávaly být atraktivní. Změny, které na prahu novověku ovlivňovaly kulturní klima, se promítly také do kachlové tvorby, jež na nové podněty reagovala postupným odklonem od pozdně gotických forem.

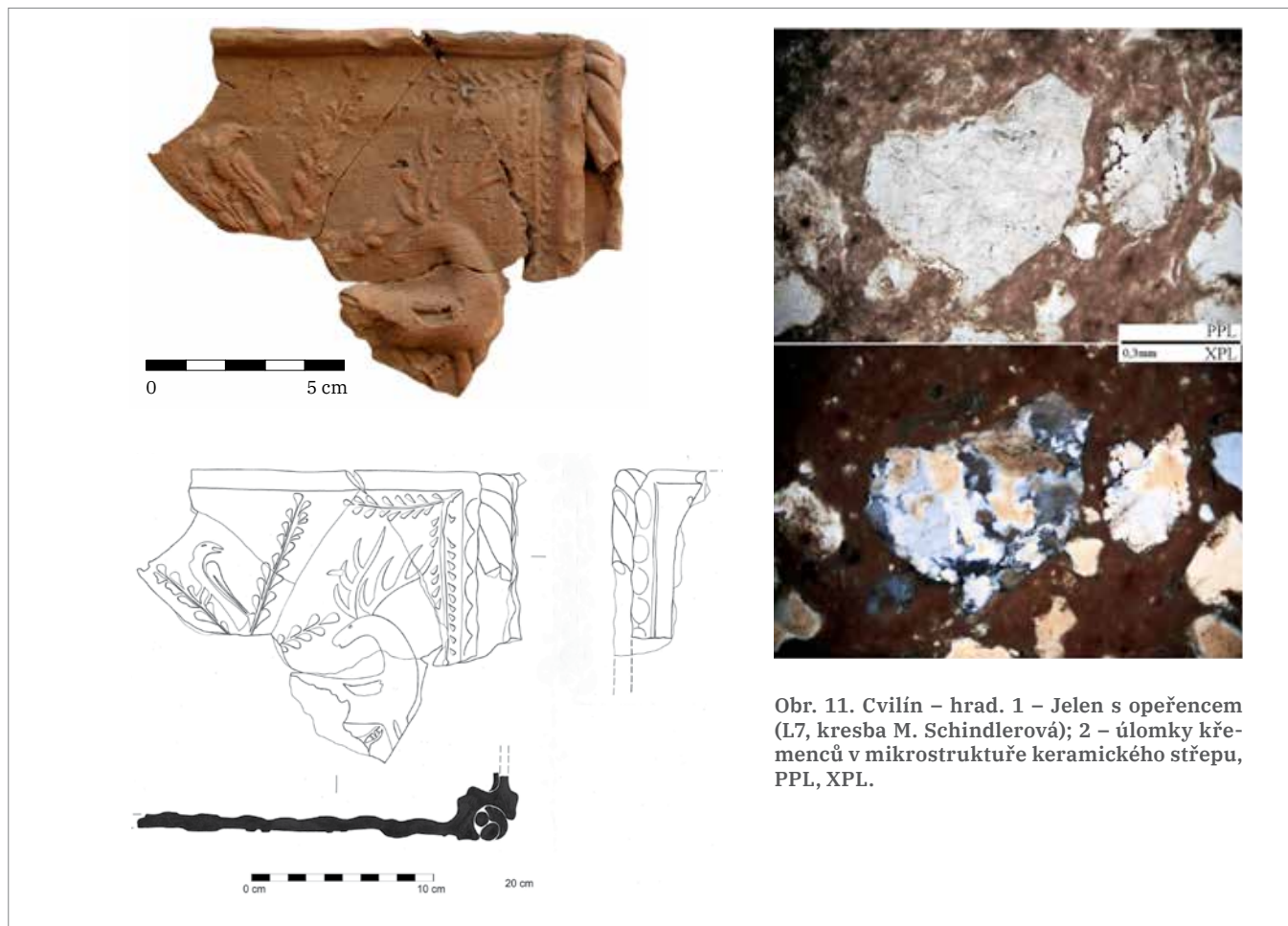
4a.3 Analýzy

Mikropetrografické rozbory souboru kachlů s motivem lovu z hradu Cvilín prokázaly shodné zastoupení úlomků minerálů a hornin ve všech studovaných vzorcích. Pouze jeden exemplář vykazuje nižší podíl zuhelnatělých rostlinných pleťiv, což je pouze důsledkem těžby sedimentu z větší hloubky. Téměř naprosto shodné složení všech studovaných kachlů z Cvilína svědčí o faktu, že pocházejí ze stejných kamen, která vznikla v rámci výpalu jedné vsádky pece, o čemž svědčí shodná vysoká teplota výpalu (1000 °C). Na základě složení kachlů předpokládáme, že byly vyrobeny v Opavě nebo blízkém okolí. Kamnářská výroba byla prozatím na Opavsku doložena v Opavě samé, a to v Krnovské ulici, ale až pro 2. polovinu 16. století. Nelze však vyloučit, že v povodí Opavy fungovala i jiná kamnářská dílna, kterou nejsme schopni odlišit vlivem velmi podobných sedimentů na poměrně rozsáhlém území. Další dva vzorky s motivem lovu pocházejí z jižní Moravy. Kachel z Velehradu svým složením připomíná středohradištní keramiku tamního regionu, je tedy velmi pravděpodobné, že tento exemplář vyrobila dílna, která se nacházela v prostoru dnešního Starého Města nebo Uherského Hradiště. U exempláře z Klobouk u Brna lze na základě složení předpokládat, že byl zhotoven ze sedimentů blízké říčky Harasky, ale nelze vyloučit ani jiná místa výroby. Další skupinu vzorků tvoří nálezy kachlů s motivem lovu z Třebíče. U těchto exemplářů byl rovněž potvrzen místní původ. I když se vzorky od sebe barevně odlišují, obsahují shodné úlomky minerálů a hornin. Oba exempláře kachlů byly vyrobeny z náplav řeky Jihlavy a obsahují charakteristické úlomky hornin Moldanubika. Rozbory kachle s motivem lovu pocházející z polské Ratiboře dokládají rovněž vazbu na tamní sedimenty. Rozbory jednoznačně prokazují, že se zcela jistě nejedná o import z blízkého Opavska.

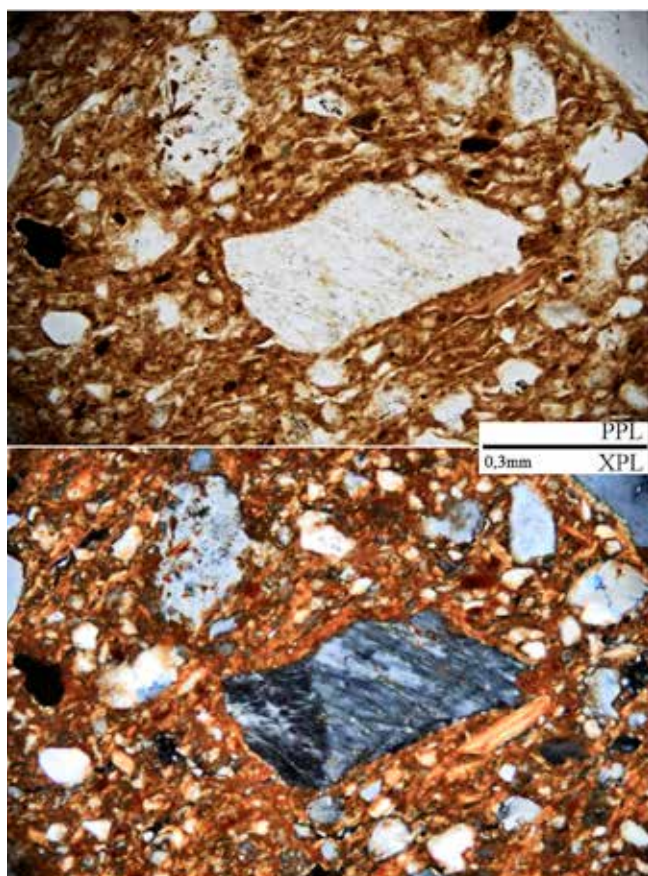
ID	lokalita	uloženo	inv. č.	minerály	horniny	výpal °C	obr.
L1	Cvilín (hrad)	SZM	M 680	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit, Fe zrnka	droby, biotit-muskovitové břidlice, muskovitové břidlice, metakvarcicity, aplity, křemence, prachovce, jílové hrudky, hrudky Fe-oxyhydroxidů, kataklazity, zuhelnatělé relikty rostlin	1000	1
L2	Velehrad (klášter)	Muzeum Komenského v Přerově	b. č.	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit, amfibol, turmalín	metakvarcicity, kataklazity, ruly, železité závalky Fe-oxyhydroxidů	–	3
L3	Cvilín (hrad)	SZM	M 574	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit, Fe zrnka	droby, biotit-muskovitové břidlice, muskovitové břidlice, metakvarcicity, aplity, křemence, prachovce, jílové hrudky, hrudky Fe-oxyhydroxidů, kataklazity, zuhelnatělé relikty rostlin	1000	4
L4	Kloboucko ?	Regionální muzeum v Mikulově	A/K 340	křemen, draselný živec, biotit, amfibol	pískovce, ruly, křemence, metakvarcicity, kataklazity, aplity, Fe hrudky a bročky, vápnité schránky mikroorganismů	900–1000	7
L5	Cvilín (hrad)	SZM	M 544	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit, Fe zrnka	droby, biotit-muskovitové břidlice, muskovitové břidlice, metakvarcicity, aplity, křemence, prachovce, jílové hrudky, hrudky Fe-oxyhydroxidů, kataklazity, ojedinělé zuhelnatělé relikty rostlin	1000	9
L6	Cvilín (hrad)	SZM	1954/405	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit, Fe zrnka	droby, biotit-muskovitové břidlice, muskovitové břidlice, metakvarcicity, aplity, křemence, prachovce, jílové hrudky, hrudky Fe-oxyhydroxidů, kataklazity, zuhelnatělé relikty rostlin	1000	10
L7	Cvilín (hrad)	SZM	1954/328	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit, Fe zrnka	droby, biotit-muskovitové břidlice, muskovitové břidlice, metakvarcicity, aplity, křemence, prachovce, jílové hrudky, hrudky Fe-oxyhydroxidů, kataklazity, zuhelnatělé relikty rostlin	–	11
L8	Ratiboř (hrad)	Muzeum w Raciborzu	Rz 206/87	křemen, biotit, muskovit, draselný živec	křemence, metakvarcicity, silicity, Fe bročky	850	12
L9	Cvilín (hrad)	SZM	M 681	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit, Fe zrnka	droby, biotit-muskovitové břidlice, muskovitové břidlice, metakvarcicity, aplity, křemence, prachovce, jílové hrudky, hrudky Fe-oxyhydroxidů, kataklazity, zuhelnatělé relikty rostlin	1000	13
L10	Cvilín (hrad)	SZM	1954/329, 411	křemen, draselný živec, plagioklas, muskovit, biotit, Fe zrnka	droby, biotit-muskovitové břidlice, muskovitové břidlice, metakvarcicity, aplity, křemence, prachovce, jílové hrudky, hrudky Fe-oxyhydroxidů, kataklazity, zuhelnatělé relikty rostlin	1000	14
L11	Třebíč (zámek)	Muzeum Vysočiny Třebíč	HA 1449, 1450, 1466	křemen, biotit, draselný živec, plagioklas, muskovit, Fe zrnka	biotické pararuly, vápence, amfibolity	900	5
L12	Třebíč (řeka Jihlava)	Muzeum Vysočiny Třebíč	HA 655–7	křemen, biotit, draselný živec, plagioklas, muskovit	biotické pararuly, vápence, amfibolity, jemně rozptýlené Fe-oxyhydroxidy	850	15

Tab. 1. Analyzované kachle s motivem lovu (L1–L8, L11–L12) a dvorskými výjevy (L9–10).

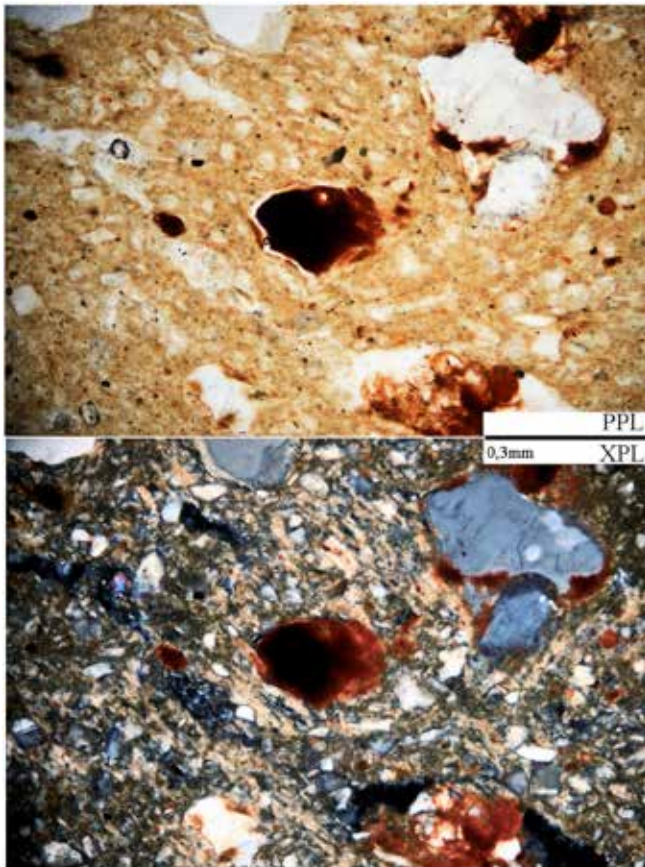
Databáze https://dspace.muni.cz/handle/ics_muni_cz/1052; 3D modely <https://sketchfab.com/vojtanosek/collections/lovecke-sceny>.

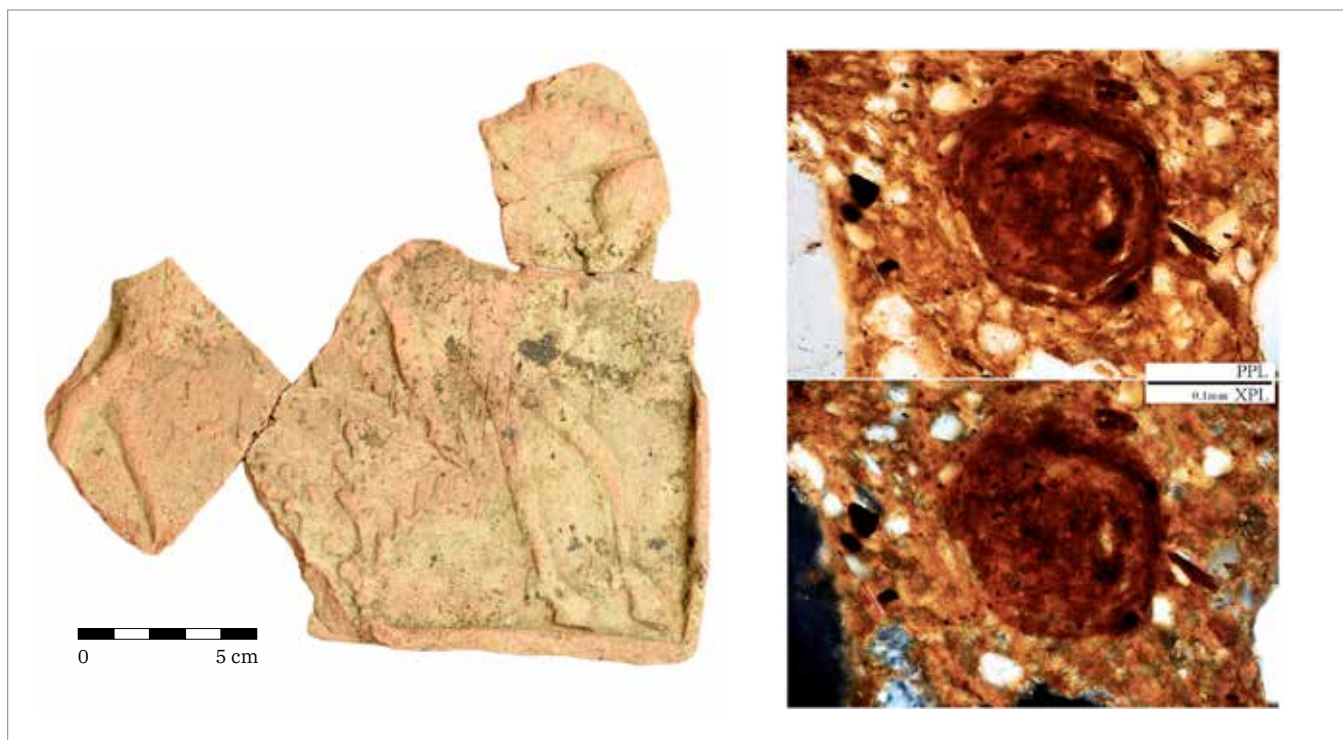
Obr. 12. Ratiboř – hrad. 1 – Štvanice na jelena (L8, kresba M. Schindlerová); 2 – úlomek silicitu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Obr. 13. Cvilín – hrad. 1 – Kachel s galantní scénou (L9, foto M. Tymonová, kresba M. Schindlerová); 2 – úlomek biotitu a živce v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Obr. 14. Cvilín – hrad. 1 – Souboj s meči (L10, kresba M. Schindlerová); 2 – závalek Fe-oxyhydroxidu v mikrostruktuře keramického střepu, PPL, XPL.

Obr. 15. Třebíč – řeka Jihlava. 1 – Torzo kachle se sokolníkem a keříkem (L12, foto V. Nosek); 2 – závalek Fe-oxyhydroxidu v mikrostruktúře keramického střepe, PPL, XPL.

4a HUNTING SCENES

4a.1 Relief

Hunting themes began to be depicted on relief-decorated stoves since the second half of the 15th century, when the tile iconography was enriched with motifs portraying prestigious social activities and individual themes were drawn from the everyday life of privileged social classes. Hunting was an integral part of noble style and a popular entertainment. Together with tournaments and accolades, it created the aristocratic culture. The popularity of hunting is evidenced by genre scenes from the hunting milieu, depicted in the form of woodcuts, illuminations and graphics, or in the form of painted, carved or sculpted decoration in the representative interiors of manorial and ecclesiastical residences and burgher houses. Attractive themes were associated not only with castles and mansions, as we would expect with regard to their tight connection with hunting grounds, but we know them also from towns and monasteries. This fact indicates that hunting was enjoyed not only by the uppermost social classes, namely the ruler and aristocracy, but also by wealthy patricians and clergymen. The spread of the motif among various social milieus, initiated by the effort to imitate the life-style of upper classes, increased the demand for this category of luxury goods. And production centres responded to this demand by their updated supply. The tiles with hunting decoration have been part of the manufacturing programme of ceramic workshops for about fifty years. Together with other scenes, they contributed to the adoption of cultural habits of high society.

The reliefs applied to stove walls raised the aesthetical level of residential premises and enriched the representative interiors with elements of courtly culture. However, it was not mere visual presentation of lordly entertainment, but a symbolically expressed ideological message which laid focus on Christian values and the faith in God. From this perspective, hunting was regarded as a sublime activity that diverted man from sins and godless idleness. At a general level, it was a personified fight between good and evil, where the act itself was defined by biblical texts. Forest animals also were distinguished according to the Bible, with regard to their real, allegoric and ethical significance. Falcon, which has been attributed with qualities of an active warrior, became the prototype of an ideal knight. If a falcon was depicted sitting on the hunter's wrist, it indicated the wealth and high status of its owner. An important position in the pantheon of positive beings was also occupied by deer, regarded as the noblest among forest animals. Through the identification with Jesus Christ, the defeater of evil, deer has been considered a symbol of fight against diabolic enticements and temptation. Antlers with ten tines reminded of the Ten Commandments of God, which encouraged man to a devout life and redemption. Covert subtext can also be divined from the vegetation with drop-shaped leaves. From the perspective of the visual concept and connection with certain motifs, we can follow up its significance at two different levels – through the symbolism of the Holy Trinity in religious and courtly scenes, or as an accessory element in hunting scenes, where it simulated natural environment. Most frequent elements are bundles of twigs or tree-like objects placed in the lower part or on the sides of the figural scene. Branches sometimes also filled the upper corners of the tile.

The specifically depicted vegetation with drop-shaped leaves, which distinguishes the studied group from the remaining hunting scenes, was applied to stove tiles from two thematically interlinked iconographic circles. Both of them have many visually identical variants, which were identified with several dozens of specimens from seven sites. The analysis even identified tiles from several castles (Cvilín and Racibórz), the Velehrad Monastery and the region around the town of Klobouky (also called Kloboucko region) with unspecified localisation (Map 1).

Inspiration for the motifs can be sought in the illuminations of hunting treatises focused on the breeding and use of raptors, dogs and horses for hunting purposes (*De arte venandi cum avibus*, *v Le livre du roy Modus et de la royne Racio*, *Livre de la chasse* etc.). However, none of them can be considered the basic source, although these literary monuments are preserved in many transcripts. The makers of tile matrixes undoubtedly had no access to these writings and they searched for the inspiration sources in domestic works of art. In the case of the falconer they evidently used only one basic model, which they subsequently modified. The producers then created a matrix, which was used to make a mould for serial production.

Stove tiles with hunting motifs represent two basic groups of depictions in the form of falconers and hunted deer, which are traditionally classed among genre motifs. From the artistic perspective, they are made in Late Gothic style. From a typological point of view, they represent panel stove tiles of square format with unglazed surface, which might have been set both into the base and into the superstructure of the stove.

4a.2 Locations

The first thematic circle with falconers playing the role of huntsmen and at the same time horn blowers is divided according to the number of dogs into three groups with many variants. The first group of depictions with one dog is represented by the finds from Cvilín Castle, the Polish motte-and-bailey castle at Gorzyczki and the Velehrad Monastery. All of them have the same basic scheme, but differ from one another by the position of the dog and depiction of vegetation. The most numerous collection of falconers comes from the Cvilín Castle (cad. dist. Krnov – Opavské předměstí), which is situated about twenty kilometres northwest of Opava. The assemblage of finds, stored in the archaeological collection of the Silesian Museum in Opava, was collected by the builder G. A. Horny during the architectural restoration of the castle in 1933–1942. The material comes from unstratified substructions and it was partly completed before the World War II, when the specimens from the first two phases of excavations in the castle courtyard were glued together and partly mended with plaster. These tiles date back to the period when the castle was held by the Lords of Šelmberk (1493–1523), who also administered King Vladislaus' property (1502–1517) about sixty kilometres away (Tymonová 2009, 2010, 67; 2011, 38, 52–53; Hložek–Tymonová 2018, 520).

Falconer with one dog is depicted on the frontal panel of a stove tile with unpreserved body, where the scene is bordered with an angled ledge and the panel is partly mended with plaster (analysis see Tab. 1 L 1; M 680, Fig. 1). The same scene was also identified with another forty loose fragments (54/329, 393) from about ten to twelve tiles (Nekuda–Reichertová 1968, tab. XCIX:3; Michna 1977, 39, obr. 21; Pavlík–Vitanovský 2004, 246, Cat. No. 614; Pavlík 2017, 232, Cat. No. 799; Loskotová 2008b, 58, 66, Cat. No. 190; 2010, 108; 2011, 79; Tymonová 2009, 190, 192, tab. 2/10; 2010, 64–65; 2011, 52–53, tab. 10/9–10, 23/12–20, 24/1–20, 25/1–10; 2018, 131–132, obr. 12a; Mazur 2014, 189, 196, ryc. 6. 2; Hložek–Tymonová 2018, 520–521, obr. 4). The hunting motif portrays a horseman wearing a feathered hunting hat, clothed in a long waist-belted jacket, with a horn in his left hand and a bird sitting on his right hand. The horse with decoratively braided mane and minutely depicted harness is directed by the rider's long-spiked wheel spurs attached to poulaine-toed shoes. The dog on a leash sits vertically in front of the horse. A shrub is growing under the belly of the horse. The figure is surrounded by decorative flowing stolon-like objects, looking like a sort of mantling. Several irregularly distributed stamped flowers also have a decorative function. Shallow finger imprints are visible on the backside of the frontal heating panel and in the material connecting the panel with the body of the tile.

Another stove tile with a falconer comes from the motte-and-bailey castle at Gorzyczki near Wodzisław Śląski. The castle was built on the Polish side of the border near Bohumín during the 14th century (Fig. 2; Furmanek–Kulpa 2003, 43, 38; Tymonová 2009, 192; Biel 2013, 50–51, tab. 25b; Hložek–Tymonová 2018, 523, 225–526, obr. 12). The finds assem-

Map 1. Finds of stove tiles with hunting motifs and courtly scenes: 1 Cvilín (Tab. 1 L1, L3, L5, L7, L9–L10); 2 Racibórz (Tab. 1 L8); 3 Velehrad (Tab. 1 L2); 4 Kloboucko region (Tab. 1 L4); 5 Třebíč (Tab. 1 L11, L12).

blage, acquired in 1969–1976 and stored in the Museum at Wodzisław Śląski, contains fragments of stove tiles with a gallant scene and the Lamb of God, which are supplemented with a shrub with drop-shaped leaves (Biel 2013, 50–51, ryc. 25a, b). The falconer is portrayed bareheaded, blowing a horn that he holds in the left hand, with a bird sitting on his right hand and holding a twig in the beak. The dog, reminding of a greyhound, runs about below the horse gnawing at a branch, from which several not very distinct leaves are left. Although the surrounding vegetation is not preserved due to improper mending of the rim parts with plaster, the visual design reveals that the motif is based on the same model as it was with previous cases. The material with a higher proportion of ferruginous clays, which is fired to a red-brown through rusty colour, is evidently of local origin. According to Maria Dąbrowska, it is a ceramic clay typical of South Poland, which has been used to make the oldest tiles in the 15th century (Dąbrowska 1987, 176–177; Biel 2013, 40; Mazur 2014, 179). Macroscopic observation was not exactly confirmed due to rejected sampling.

The stove tile with a falconer from the Velehrad Monastery was retrieved from a levelling waste layer in 2014. The layer was detected in the excavation trench 2B/2014, which was laid out near the western perimeter wall of the abbot's house. The dating of the layer was specified by a silver Heller of Vladislaus II (1471–1516), sticking on the frontal heating panel of one of the stove tiles found. The tile stove, which originally heated the abbot's residence, was probably dismantled during construction works under Abbot Christopher in 1517. The finds assemblage, temporarily stored in the Přerov Museum, comprised besides religious and architectonic motifs also genre scenes with tournament and hunting (Schenk 2015, 37–38, tab. 67; 2019, 110–115, 119–121; obr. 13; Pavlík 2017, 798). Hunting motifs are represented by a single tile with a falconer, which differs from the previous examples by several details (analysis see Tab. 1 L2, Fig. 3). The hunter with a horn in the right hand and a falcon in the left hand is crowned as a ruler and his richly draped jacket with wide sleeves is tied with a broad waist belt. Under the belly of the horse runs a dog reminding of a greyhound, which follows the track with a deep nose. The surrounding bundles of three leaved branches are placed in the right lower corner and in both upper corners of the tile (Loskotová 2008a, 535–536, obr. 5: 3–4). On the backside of the frontal heating panel we can see use-wear marks and a fine spiral line as a remnant of mould pressing.

The second group of falconers is represented by the finds of stove tiles with two dogs, which are known solely from Cvilín Castle. Among them is a reconstructed specimen with a rounded ledge, partly mended with plaster (analysis see Tab. 1 L3; M 574, Fig. 4) and twenty-two larger or smaller pieces (54/328, 398–399) from at least eight to ten tiles (Kouřil–Prix–Wihoda 2000, 59, obr. 22; Pavlík–Vitanovský 2004, 246, Cat. No. 600; Pavlík 2017, 233, Cat. No. 800; Loskotová 2008a, 536, obr. 5.3; 2008b 66, 58, Cat. No. 191; 2011; Tymonová 2009, 216; 2010, 64–65; 2011, 53, tab. 10/7, 22/11–20, 23/1–11; 2018, 131–132, obr. 12b; Hložek–Tymonová 2018, 521, obr. 5). The scene depicted on the frontal heating panel has the same concept as the others, with the only difference that there are two dogs on a leash, sitting one above the other in front of the horse in the right lower corner of the tile. The surrounding vegetation with drop-shaped leaves grows up from the sides and from the upper corners of the tile, thus making impression of a wooded landscape. The backside of the frontal heating panel bears a spiral trace of mould pressing and traces of smoothing down the joint between the panel and the body of the tile.

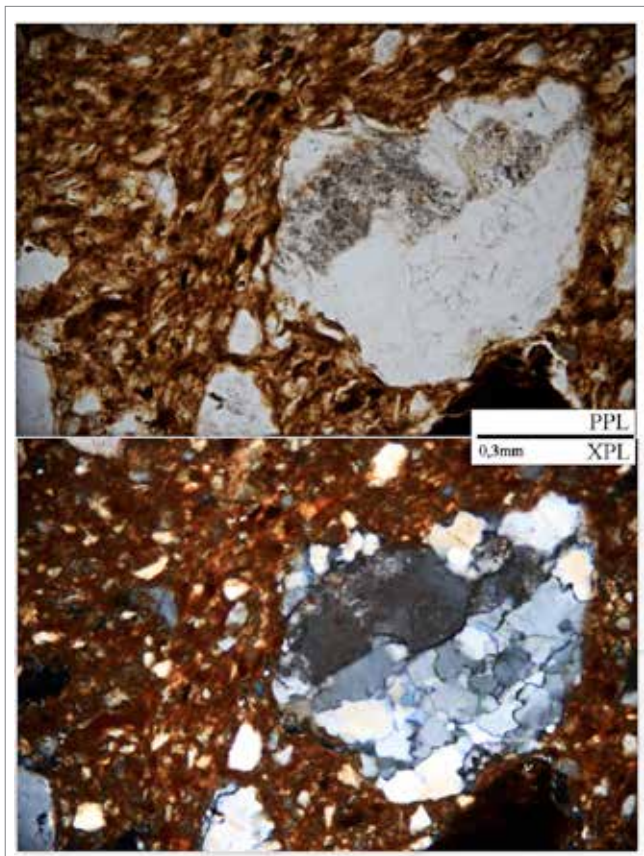
The third group of motifs portrays a falconer without dogs. It is evidenced by fragments from Třebíč, Wrocław and from the Kloboucko region. In the first two sites, the dog below the horse's belly is replaced by a shrub. In the last mentioned piece from the Kloboucko region, the absence of a dog cannot be reliably proved because the lower part of the tile is missing.

The tile fragments from Třebíč represent old unstratified finds which are stored in the Museum of Vysočina Region in Třebíč (Nekuda–Reichertová 1968, 393, tab. LXXXVIII; Loskotová 2011, 99, obr. 68:6; Hložek–Tymonová 2018, 525). The first five pieces, partly glued together, were retrieved from the river Jihlava in 1933 (L12; HA 655–657; Fig. 15). They portray a horse with typical hairstyle and harness design, under which a small shrub with drop-shaped leaves is growing up. From the horseman only one part of the leg with a spur is preserved. Four other fragments from the Třebíč Mansion portray a horse with flowing tail and from the horseman only a pointed shoe in a stirrup is depicted (L11; HA 1444, 1448, HA 1450, Fig. 5, 1466). The surrounding area, except the shrub below the horse's belly, was evidently empty. The tiles were probably made with two (?) moulds.

The stove tile from the Old Town of Wrocław, deposited in the Wrocław City Museum (No. 191:06, Fig. 6), was found in former Taschenstraße Street (today Piotra Skargi Street) in 1906. Although no sample could be taken, the tile corresponds in its overall design to the other pieces (Gündel 1934, 291, tabl. XXIII:3; Mazur 2014, 189; Dymek 1995, 34, 284, tab. LIV:3; Loskotová 2011, 99, obr. 68:9; Hložek–Tymonová 2018, 525). The horseman on this tile, just as that one on the tile from Gorzyczki, is portrayed bareheaded, but these two specimens do not represent identical positives made with the same mould. This is evidenced by many differences, among others by a second bird sitting in the front of the horse in the crown of a low-trunk tree with three branches with drop-shaped leaves. Below the belly of the horse, there

is a shrub with three leafless twigs, where the central twig is decorated in the upper part with three small stamps, thus resembling a flower.

In the case of the fragment from the Kloboucko region, which is stored in the Regional Museum in Mikulov, we do not know any details on the circumstances of finding (analysis see Tab. 1 L4; A/K 340, Fig. 7). Since the find originally belonged to collections of the City Museum in Klobouky, it is supposed that it comes from the outskirts of this town (Pavlík 2007, 86–87, Cat. No. XI; 2017, 231, 792; Loskotová 2011, 99, obr. 68:9; Mazur 2014, 196, ryc. 6. 3; Hložek–Tymonová 2018, 525). On the fragment with an angled ledge, approximately the upper half of the relief is preserved. It portrays

a mounted man blowing a horn, who is riding a horse adorned with a plume. A tree with drop-shaped leaves is growing up behind the horse's back.

The last tile with a falconer, from which no sample could be taken, stands out from the category of finds bearing the motif of vegetation with drop-shaped leaves. It was found during the digging of foundations for the old town hall in the Horní náměstí Square in Opava in 1912 (M 695, Fig. 8). The depicted scene has a completely different visual concept, where the horseman with a falcon on the right hand holds the reins of his prancing horse in the left hand. Two deer are running before the horse, being chased by two dogs. The forest is represented by three trees with conical crowns (Šikulová 1999, 227, Cat. No. 111; Pavlík–Vitanovský 2004, 102, 247, 374, Cat. No. 620; Pavlík 2017, 233, Cat. No. 801; Tymonová 2009b, 214, Obr. 2/11; Hložek–Tymonová 2018, 524, obr. 10).

The tiles from the second thematic circle, depicting deer chased by dogs, are represented by twenty fragments from Cvilín. The relief portrays a running ten pointer

Fig. 1. Cvilín – castle. 1 – Stove tile with a falconer and one dog (L1, photo M. Tymonová, drawing M. Schindlerová); 2 – apfite fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

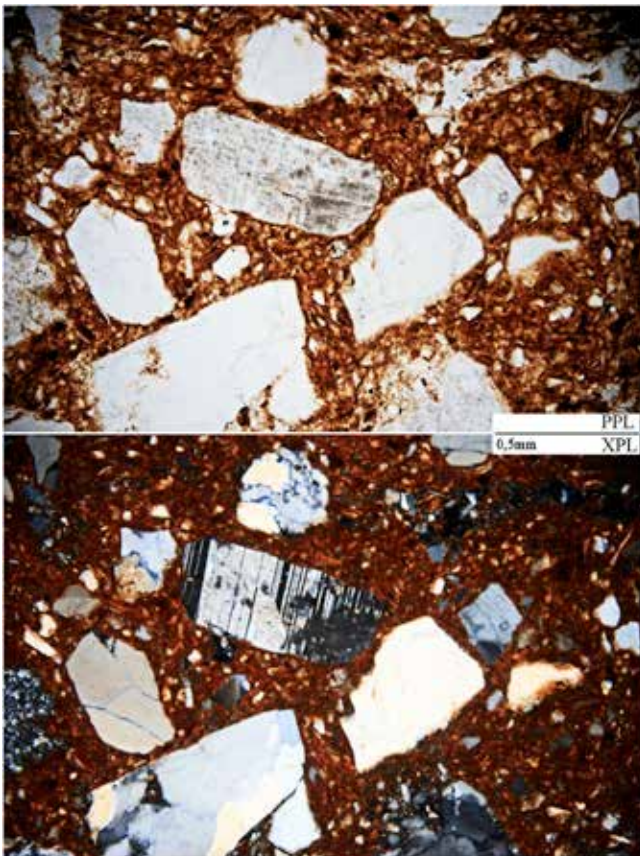
Fig. 2. Gorzyczki near Wodzisław Śląski – motte-and-bailey castle. Stove tile with a falconer and one dog, (photo M. Tymonová, drawing M. Schindlerová).

Fig. 3. Velehrad – monastery. 1 – Stove tile with a falconer and one dog (L2, photo Z. Schenk, drawing M. Kolářová); 2 – concentration of Fe around the mineral and rock fragments, PPL, XPL.

Fig. 4. Cvilín – castle. 1 – Stove tile with a falconer and two dogs (L3, photo M. Tymonová, drawing M. Schindlerová); 2 – plagioclase fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL (Photo of microstructures M. Hložek).

with a small twig in mouth, whose foreleg is attacked by a dog. Wooded landscape is indicated by a tree with drop-shaped leaves and a sitting bird, which is growing up behind the back of the even-toed ungulate, and by branches below its belly and in the right upper corner of the tile (Šikulová 1999, 228, Cat. No. 124; Kouřil–Prix–Wihoda 2000, 59, obr. 23; Pavlík–Vitanovský 2004, Cat. No. 614 II; 2017, 235, 815; Loskotová 2008a, 535–536, obr. 5:2; 2008b, 58, 65, Cat. No. 186; Tymonová 2009, 217, tab. 3:1; 2011, 53–54, tab. 10:3–4, 21:14–20, 22:1–10; 2018, 131–132, obr. 13; Hložek–Tymonová 2018, 522, obr. 6). The collection is composed of two groups of tiles made from different material, using a different technology. They include pieces with a spiral trace and with finger imprints from mould pressing with the help of textile (analysis see Tab. 1 L5; M 544, Fig. 9 and L6; 1954/405, Fig. 10).

The second variant from Cvilín, depicting a chased deer looking back at a tree with sitting bird, is preserved on a corner fragment with a remnant of a twisted rope bordure (analysis see Tab. 1 L7; 1954/328, Fig. 11) and on two loose fragments (1954/406). From the bird only the head is preserved, turned towards the animal, and from

the dog only the open mouth is visible, snapping at the foreleg of the deer (Tymonová 2009, 214, tab. 2:12; 2011, 53–54, tab. 10:3–4, 21:12–20, 22:1–10, 25:11; Hložek–Tymonová 2018, 522–523, obr. 7).

An analogy to the tiles from Cvilín is represented by a brown glazed fragment, acquired during archaeological excavations of the Piast Castle at Racibórz (analysis see Tab. 1 L8; Rz 206/87, Fig. 12). It portrays a deer with a twig in mouth, looking back at a human figure, from whom only a hand holding a stick is preserved. The even-toed ungulate is accompanied by a dog wearing a collar with large loop. The backside of the frontal heating panel shows a shallow spiral trace (Hložek–Tymonová 2018, 525, obr. 11).

The decoration in the form of vegetation with drop-shaped leaves connects the hunting motifs from Cvilín with a gallant scene and a sword duel, which fall within the category of scenes drawing their themes from courtly milieu. Regarding their design and ideological content, it is likely that they may have belonged to one and the same stove.

The first motif from the genre group of amorous scenes was identified on a reconstructed tile (analysis see Tab. 1 L9; M 681, Fig. 13) and on twelve fragments from two or three other specimens (1954/327–329, 395, 399, 404, 406). The scene, whose closest analogy is known from Gorzyczki, portrays a crowned woman with long hair, clothed in a flyaway draped gown with long and hanging sleeves, who is standing face to face with a nobleman wearing a feather plume on his head. He is clothed in a jacket with long hanging sleeves and a pleated skirt reaching to the middle of thighs. The woman passes a falcon to him with her left hand and the man gives her something in exchange. However, the object cannot be identified because the imprint is indistinct (Pavlík–Vítanovský 2004, Cat. No. 654; Loskotová 2008a, 535–536, obr 5:1; 2008b, 58, 67, Cat. No. 196; 2011, 83–84, 99, obr. 68:3; Tymonová 2009, 217, tab. 3:3; 2011, 52–53, tab. 10:10–11, 26:7–18; Pavlík 2017, 246, 875; Hložek–Tymonová 2018, 522–523, obr. 8).

The second motif pictures two bareheaded warriors clothed in short skirts, standing opposite to one another with crossed long swords (analysis see Tab. 1 L10; 1954/329, 411, Fig. 14). The motif was reconstructed on the basis of fourteen unglazed fragments from two or three tile specimens, bordered by a rounded ledge (Tymonová 2009, 214, tab. 2:7; 2011, 51, tab. 25:12–20, 26:1–5; Hložek–Tymonová 2018, 522, 524, obr. 9). The fencing duel in this case visualises one of the chivalric skills and reminds of the fifth of the Ten Commandments. The motif on the tile from Pekařská Street in Olomouc is shifted to the level of armed fights, which is indicated by a jug positioned between the warriors. However, the vegetation in both upper corners is not very distinct (Hlobil–Perůtka 2002, 280, Cat. No. 546; Pavlík–Vítanovský 2004, 96, 243, 370, Cat. No. 568; Pavlík 2017, 55, 243, Cat. No. 856) and it is even completely absent on the specimen from Bouzov (Pavlík–Vítanovský 2004, 96, 243, 370, Cat. No. 567; Loskotová 2008b, 59, 71, Cat. No. 2016) and probably also on the specimen from Holešov, of which only the lower part is preserved (Loskotová 2008b, 59, 71, Cat. No. 215).

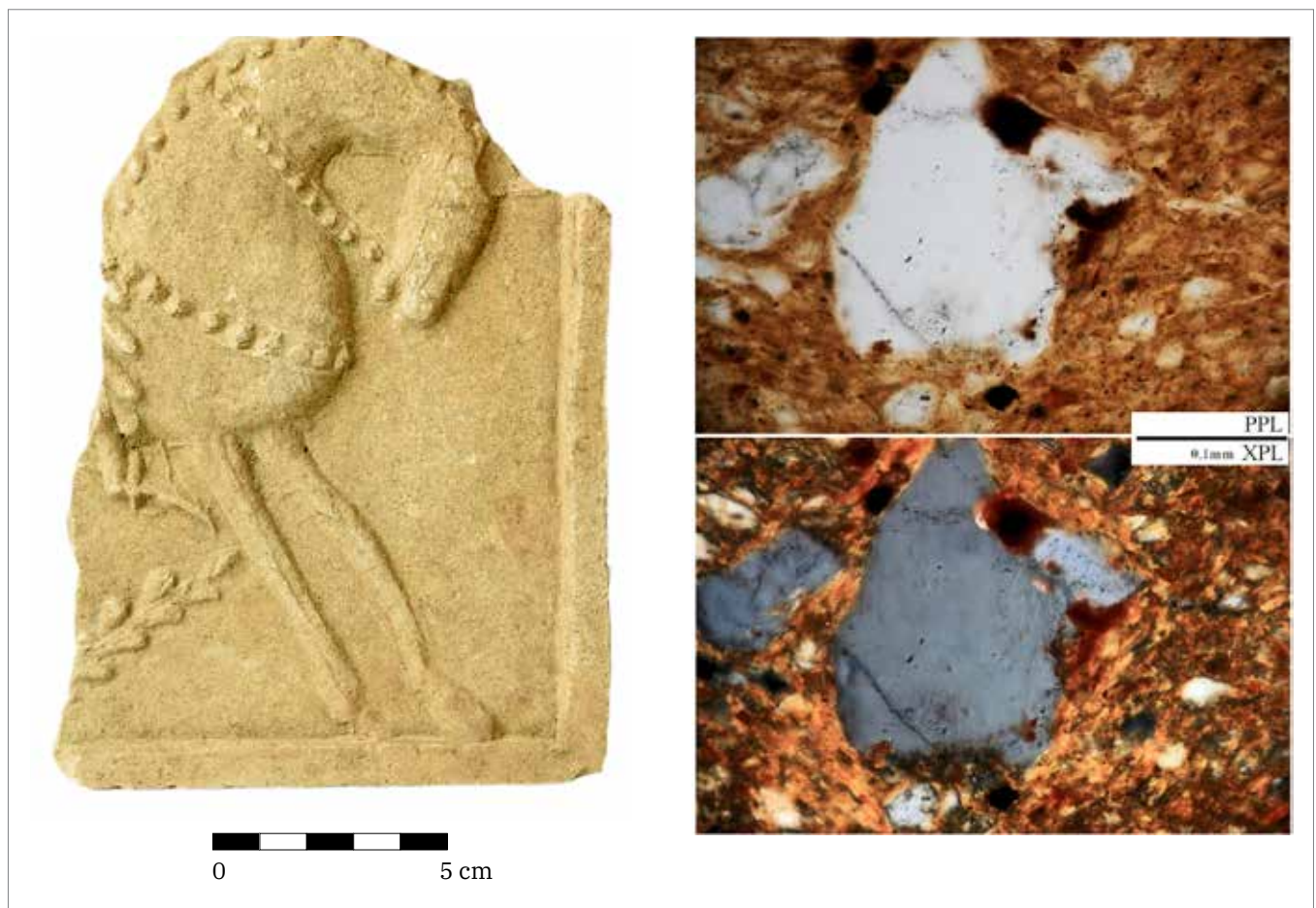

Fig. 5. Třebíč – mansion. 1 – Falconer with a shrub below the horse belly (L11, photo V. Nosek); 2 – feldspar fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Fig. 6. Wrocław – Old Town. 1 – Falconer with a shrub below the horse belly and a bird on the tree (after Gündel 1934, Taf. XXIII:3).

Archaeological and historical findings show that the tiles with hunting motifs have been produced from the second half of the 15th century until the time around 1500. We can base our chronological determination on a stratigraphically anchored specimen from the Velehrad Monastery, which is dated by a Heller of Vladislaus II, and indirectly on the material from Cvilín Castle which was held in 1493–1523 by the Lords of Šelmberk, whom the monarch granted Vladislaus' property as a fief in 1502. Similarly designed tiles from the deserted motte-and-bailey castle at Gorzyczki, which were made from local clays, were most probably produced under the Lords of Šelmberk, whose administration period ended in 1517 (Hložek-Tymonová 2014, 525–526). The specimens from Cvilín are supposed to have been produced at the same time as the specimens from South Moravia, or a little later. They were probably made in one of the ceramic manufacturing factories in Opava because we do not yet know any evidence of stove tile production in the nearby Krnov.

The supply of Opava households with ceramic products was provided from the second half of the 14th century by a workshop in Hradecká Street in the south-western suburb Hradecké předměstí (Grätzer Vorstadt), where a kiln with tens of thousands of defective pottery fragments was found. Approximately from the same time we have evidence of the origins of pottery making in the former suburb Jaktaršské předměstí (Jaktarer Vorstadt) at the eastern edge of the town along the road to Krnov. Stove tiles began to be produced in this area hundred years later. Tiles with hunting motifs are not yet known here, but the local material is identical with clays from the right-bank terrace of the river Opava. Its floodplain provided besides water also wood, which has been rafted from the forests of Jeseníky Mountains (Čapský 2013, 108–109; Tymonová 2014, 165). The existence of local workshops was evidenced in 1965, when Vlasta Šikulová

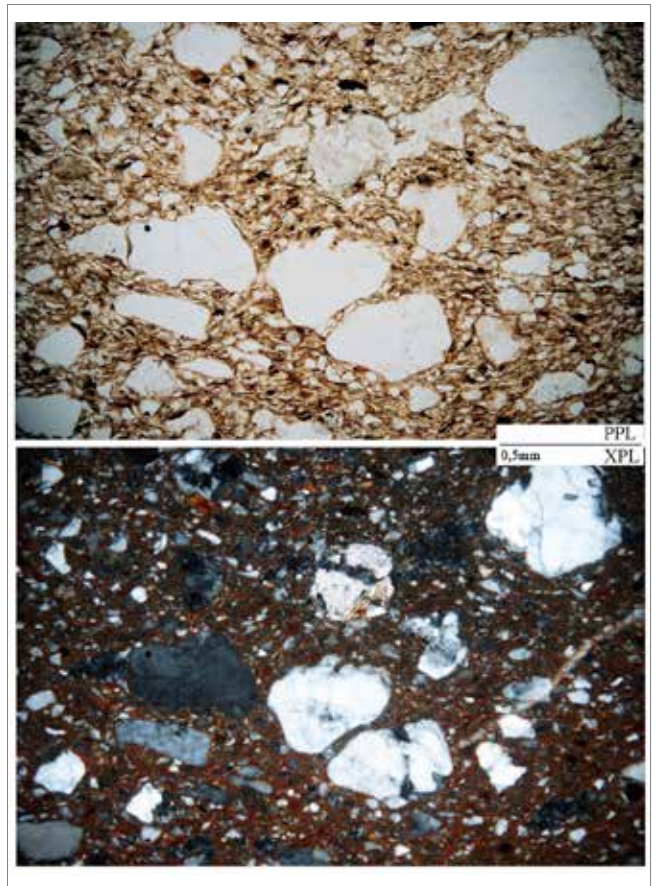
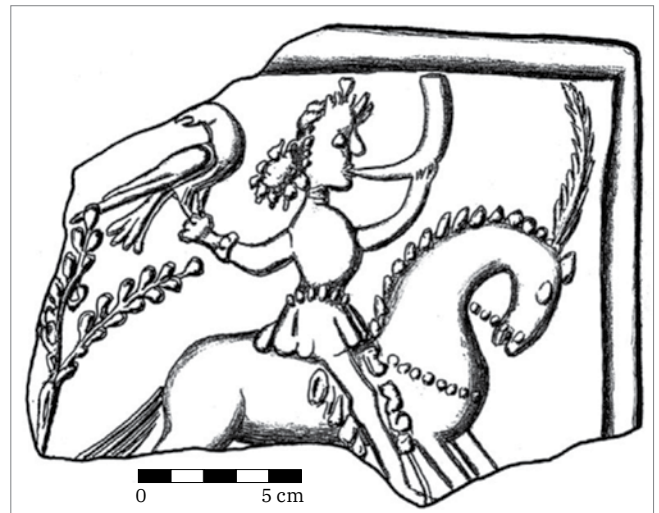

Fig. 7. Kloboucko region. 1 – Falconer with a blowing horn and a bird (L4, after Pavlík 2007, 87, Cat. No. XI); 2 – quartz, quartzite and cataclasite fragments in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Fig. 8. Opava – Horní náměstí square. Deer hunting (drawing M. Schindlerová).

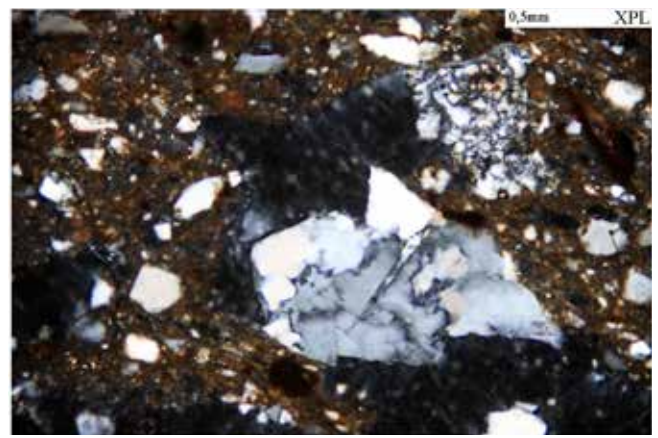
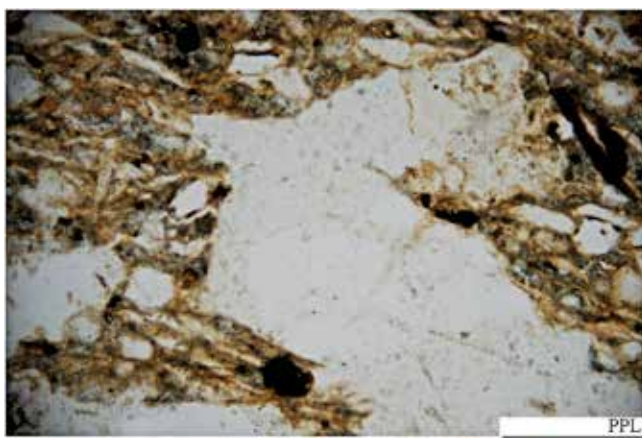
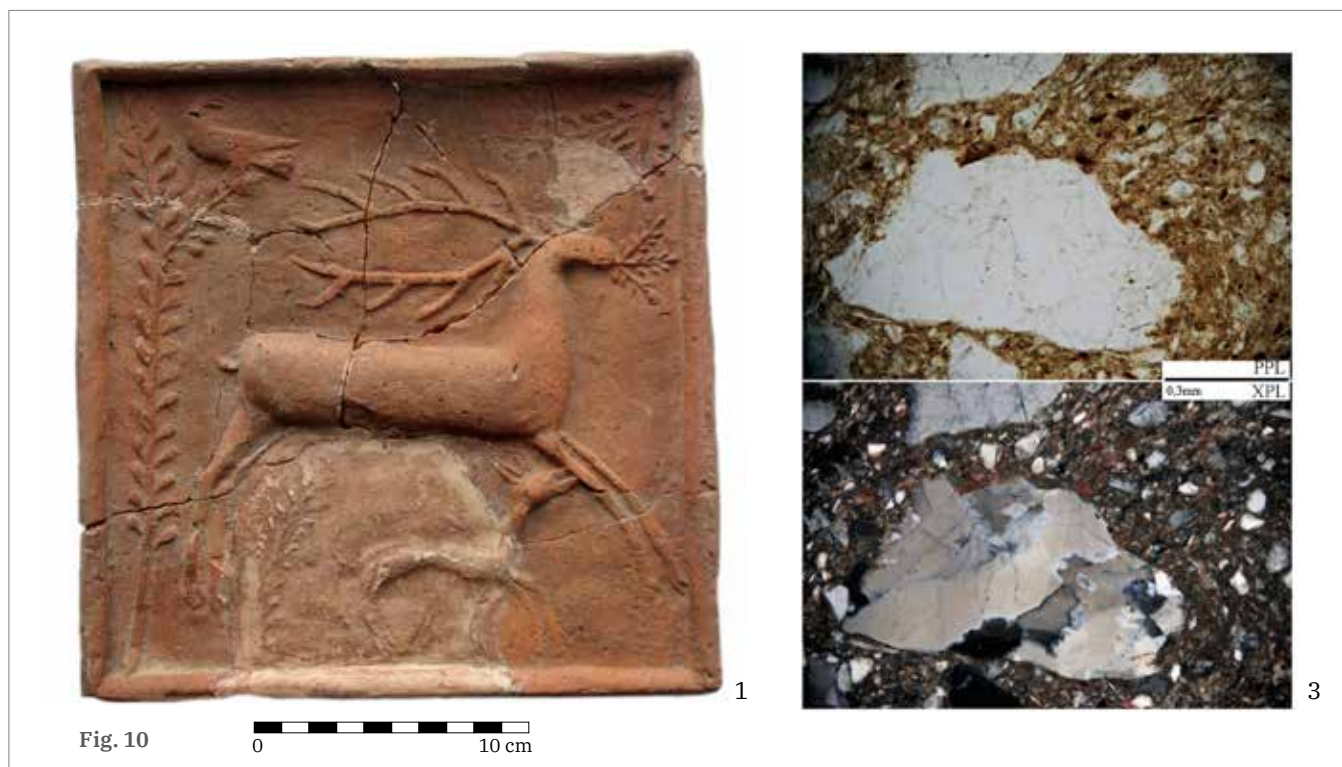

Fig. 9

Figs. 9 and 10. Cvilín – castle. 1 – Deer chased by dogs (L5 and L6, photo M. Tymonová, drawing M. Schindlerová); 2 – silicite and metacarcite fragments in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL; 3 – cataclasite fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

conducted an excavation in Krnovská Street No. 4. She uncovered here a clay pit backfilled with pottery waste and four fragments of tile moulds dating from the second half of the 16th century to the first third of the 17th century (Šikulová 1966, 31; Šikulová 2004, 19–22, 27–28; Kiecoň–Zezula 2005, 36; Krasnokutská 2005, 31–34; Zezula–Kiecoň–Kolář 2007, 136; Vitanovský 2008, 159, 520–531, 163–164; Tymonová 2010, 67; 2011a, 35–37, obr. 6–7; 2014, 162–163, obr. 4–5). Five other fragments were retrieved by archaeologists of the Opava branch of the National Heritage Institute from a cistern (depth 4.6 m) on the plot No. 17 in 2007. The last fragment was found lower down in the Nákladní Street one year later, which indicates that pottery waste has been dumped on the slope near the river (Kiecoň–Zezula 2005, 33–35; Krasnokutská 2005, 31–34; Korbelařová 2006, 172–173; Zezula–Kiecoň–Kolář 2007, 118; Kolář 2008, 431; 2009, 7; Vitanovský 2008, 159, 164, Cat. No. 534–537; Skalická 2010, 45–47, 56–57, 110, 147, 208, tab. 67, 1–10; Tymonová 2011, 63, 129; 2011a, 40, 45, obr. 6; 2014, 159–163, 165, obr. 5, 6; 2018, 131; Zezula 2012; 2012a, 41). The presence of potters “at the Jaktařská Gate” is evidenced not only by archaeological finds but also by written sources – the 1580 castle rent-roll, tax registers from the years 1604 and 1618, or by the 1608 index of guilds in Opava (Šikulová 2004, 20–21; Tymonová 2014, 161). The clay for production of ceramic goods was most probably acquired from local sources, but more distant places in the catchment area of the river Opava, which unfortunately cannot be specified, are also possible.

When we come back to tiles with hunting motifs, they most frequently occurred in the Moravian-Silesian territory, where we can find similar specimens in all social milieus except villages (fortified sites: Cvilín, Racibórz and Gorzyczki near Wodzisław Śląski, Třebíč; towns: Třebíč, Wrocław; Velehrad Monastery). In addition, when we take into consideration religious and courtly motifs, which were built into tile stoves together with hunting scenes, then their geographic distribution covers Bohemia, Moravia, Upper and Lower Silesia, Saxony and Lusatia.

From an artistic perspective, the relief makers were inspired by the existing iconography of that time. However, they did not make accurate copies but freely adapted the original models which cannot be exactly identified today. The same also applies to vegetation with drop-shaped leaves, which played an accessory role in hunting scenes. The walls of tile stoves were enlivened by hunting motifs accompanied by religious and courtly scenes (swordsmen, gallant scene), thus personifying the ideological world of medieval chivalric culture. They were most popular during the relatively calm period of reign of Vladislaus II, when many kinds of lordly entertainment became opened towards the burgher estate. After the ascension of the Habsburgs, the social climate has changed and activities of this kind gradually lost their attractiveness.

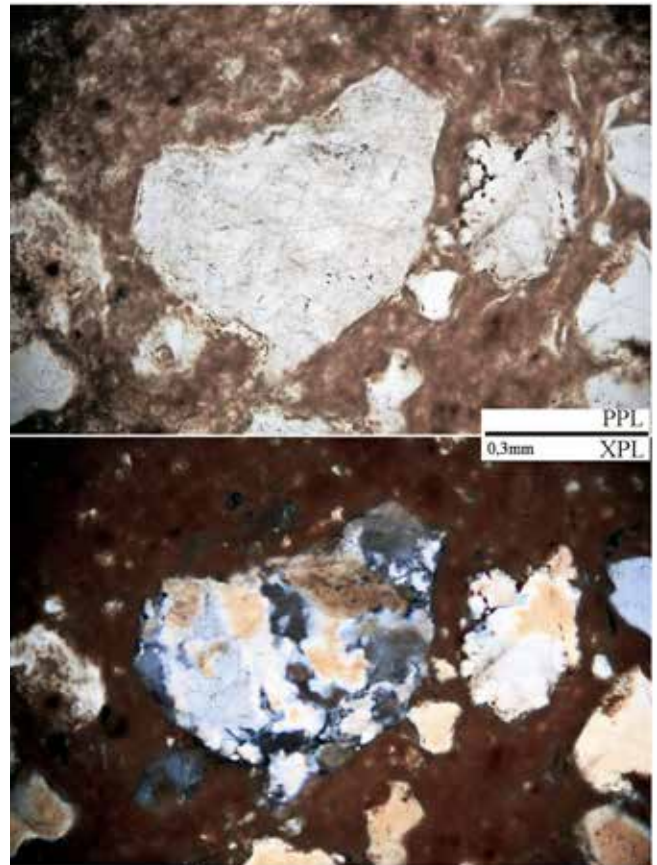

Fig. 11. Cvilín – castle. 1 – Deer with a bird (L7, drawing M. Schindlerová); 2 – quartzite fragments in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

The changes which influenced the cultural climate at the dawn of Modern Era were also reflected in stove tile production, which responded to new impulses with gradual abandonment of Late Gothic forms.

4a.3 Analyses

Micropetrographic analyses of an assemblage of stove tiles with hunting motifs from the Cvilín Castle have proved an identical representation of mineral and rock fragments in all studied samples. Only a single specimen exhibits a low proportion of carbonised plant tissues, which is caused by the extraction of sediments from larger depths. The almost absolutely identical composition of all studied stove tiles from Cvilín testifies to the fact that they come from one and the same stove and were fired within a single batch, which is evidenced by the identical firing temperature (1000 °C). On the basis of the composition of tiles we suppose that they were manufactured in Opava or in its close surroundings. Stove-making production was evidenced so far in Opava, Krnovská Street, but not until the second half of the 16th century. However, in the Opava river basin might have also existed some other stove-making workshop, which cannot be identified due to very similar sediments throughout a relatively extensive territory. Two other samples with a hunting motif come from South Moravia. The stove tile from Velehrad reminds with its composition of the 9th to mid-10th century pottery from this region. It is therefore very likely that this specimen was made in a workshop located in what is now Staré Město or Uherské Hradiště. The composition of the specimen from Klobouky u Brna indicates that it was made from sediments of the nearby rivulet Haraska, but other production sites cannot be excluded, either. Another

ID	Location	Storage place	Inv. No.	Minerals	Rocks	Firing °C	Fig.
L1	Cvilín (castle)	Silesian Museum in Opava	M 680	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite, Fe grains	greywackes, biotite-muscovite schists, muscovite schists, metaquartzites, aplites, quartzites, siltstones, clay lumps, lumps of Fe-oxyhydroxides, cataclasites, carbonised plant remains	1000	1
L2	Velehrad (monastery)	Komenský Museum in Přerov	unnumbered	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite, amphibole, tourmaline	metaquartzites, cataclasites, gneisses, ferruginous balls of Fe-oxyhydroxides	–	3
L3	Cvilín (castle)	Silesian Museum in Opava	M 574	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite, Fe grains	greywackes, biotite-muscovite schists, muscovite schists, metaquartzites, aplites, quartzites, siltstones, clay lumps, lumps of Fe-oxyhydroxides, cataclasites, carbonised plant remains	1000	4
L4	Kloboucko region ?	Regional Museum in Mikulov	A/K 340	quartz, orthoclase, biotite, amphibole	sandstones, gneisses, quartzites, metaquartzites, cataclasites, aplites, Fe lumps and pellets, calcareous shells of microorganisms	900–1000	7
L5	Cvilín (castle)	Silesian Museum in Opava	M 544	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite, Fe grains	greywackes, biotite-muscovite schists, muscovite schists, metaquartzites, aplites, quartzites, siltstones, clay lumps, lumps of Fe-oxyhydroxides, cataclasites, isolated carbonised plant remains	1000	9
L6	Cvilín (castle)	Silesian Museum in Opava	1954/405	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite, Fe grains	greywackes, biotite-muscovite schists, muscovite schists, metaquartzites, aplites, quartzites, siltstones, clay lumps, lumps of Fe-oxyhydroxides, cataclasites, carbonised plant remains	1000	10
L7	Cvilín (castle)	Silesian Museum in Opava	1954/328	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite, Fe grains	greywackes, biotite-muscovite schists, muscovite schists, metaquartzites, aplites, quartzites, siltstones, clay lumps, lumps of Fe-oxyhydroxides, cataclasites, carbonised plant remains		11
L8	Racibórz (castle)	Museum Racibórz	Rz 206/87	quartz, biotite, muscovite, orthoclase	quartzites, metaquartzites, siliceous rocks, Fe pellets	850	12
L9	Cvilín (castle)	Silesian Museum in Opava	M 681	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite, Fe grains	greywackes, biotite-muscovite schists, muscovite schists, metaquartzites, aplites, quartzites, siltstones, clay lumps, lumps of Fe-oxyhydroxides, cataclasites, carbonised plant remains	1000	13
L10	Cvilín (castle)	Silesian Museum in Opava	1954/329, 411	quartz, orthoclase, plagioclase, muscovite, biotite, Fe grains	greywackes, biotite-muscovite schists, muscovite schists, metaquartzites, aplites, quartzites, siltstones, clay lumps, lumps of Fe-oxyhydroxides, cataclasites, carbonised plant remains	1000	14
L11	Třebíč (mansion)	Museum of Vysočina Region in Třebíč	HA 1449, 1450, 1466	quartz, biotite orthoclase, plagioclase, muscovite, Fe grains	biotitic paragneisses, limestones, amphibolites	900	5
L12	Třebíč (river Jihlava)	Museum of Vysočina Region in Třebíč	HA 655–7	quartz, biotite, orthoclase, plagioclase, muscovite	biotitic paragneisses, limestones, amphibolites, finely dispersed Fe-oxyhydroxides	850	15

Tab. 1. Analysed stove tiles with hunting motifs (L1–L8, L11–L12) and courtly scenes (L9–L10).

Database https://dspace.muni.cz/handle/ics_muni_cz/1052; 3D models <https://sketchfab.com/vojtanosek/collections/lovecke-sceny>.

group of samples comprises stove tiles with hunting motifs from Třebíč. These specimens also are of local origin. Although the samples differ from one another by their colour, they contain identical mineral and rock fragments. Both tile specimens were made from alluvial sediments of the river Jihlava and contain characteristic fragments of Moldanubian rocks. The analyses of a tile with hunting motif from Racibórz in Poland also revealed a relation to local sediments. The analyses clearly show that the tile certainly was not imported from the nearby Opava region.

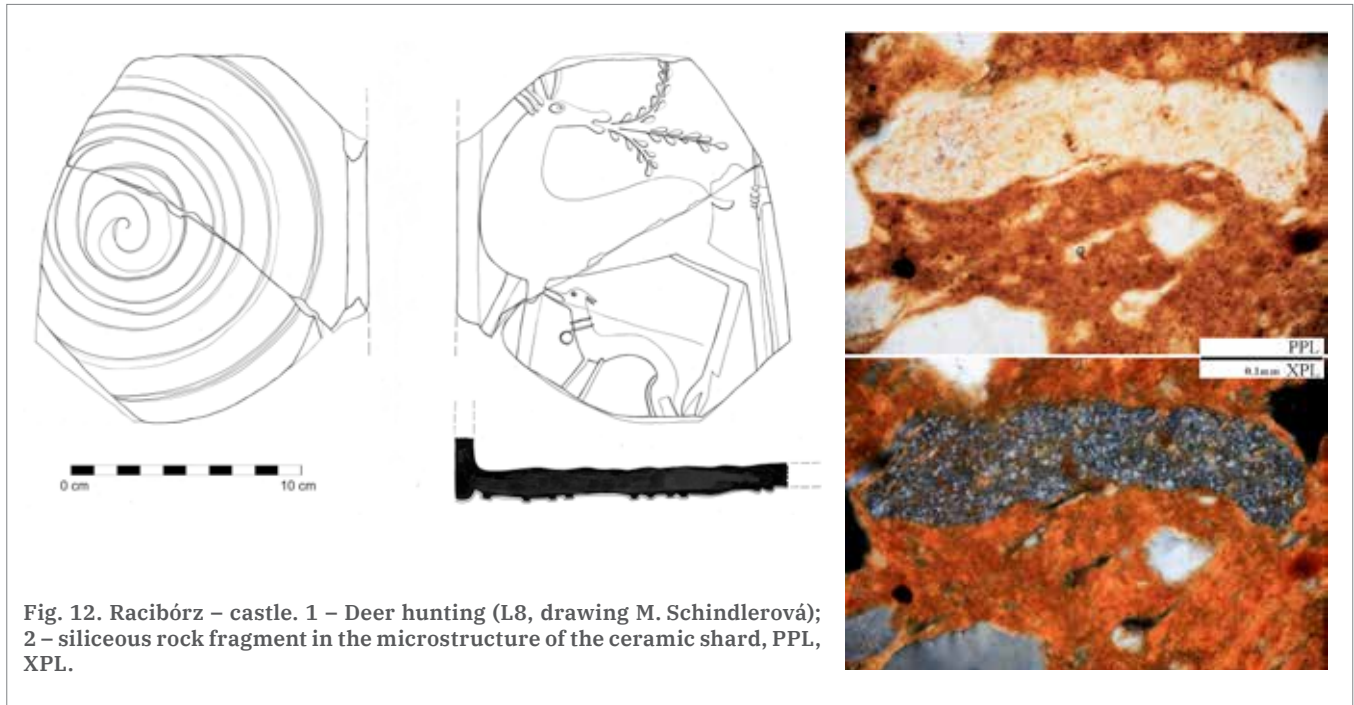

Fig. 12. Racibórz – castle. 1 – Deer hunting (L8, drawing M. Schindlerová); 2 – siliceous rock fragment in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Fig. 13. Cvilín – castle. 1 – Stove tile with a galant scene (L9, photo M. Tymonová, drawing M. Schindlerová); 2 – biotite and feldspar fragments in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.

Fig. 14. Cvilín – castle. 1 – Sword duel (L10, drawing M. Schindlerová); 2 – ball of Fe-oxyhydroxide in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL

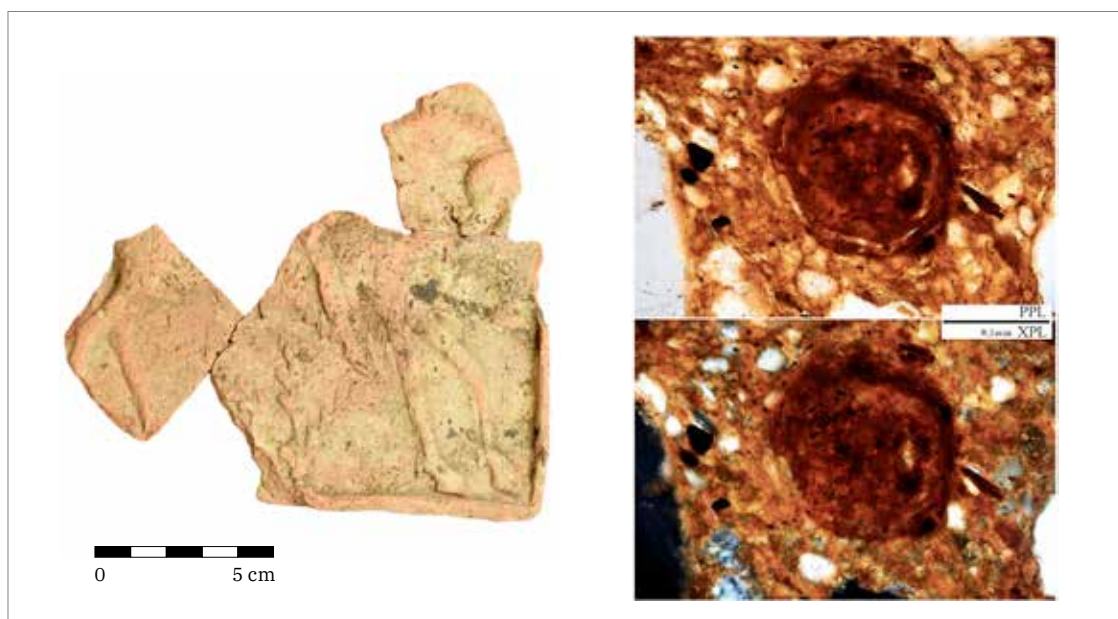

Fig. 15. Třebíč – river Jihlava. 1 – Torso of a stove tile with falconer and shrub (L12, photo V. Nosek); 2 – ball of Fe-oxyhydroxide in the microstructure of the ceramic shard, PPL, XPL.